

Skolornas arbete mot hedersrelaterat våld

- En granskning av högstadie- och gymnasieskolor i Skåne län

Sociala frågor

SKÅNE I UTVECKLING 2005:10

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

Titel:	Skolornas arbete mot hedersrelaterat våld , en granskning av högstadie- och gymnasieskolor i Skåne län
Utgiven av:	Länsstyrelsen i Skåne Län
Författare:	Reia Sofiadotter Lepic
Beställningsadress:	Länsstyrelsen i Skåne Län Samhällsbyggnadsavdelningen 205 15 MALMÖ Tfn: 040-25 20 00 lansstyrelsen@m.lst.se
Copyright:	Länsstyrelsen i Skåne län
Upplaga:	300
Rapportserien Skåne i utveckling:	Rapport 2005:10
ISSN:	1402-3393
Layout:	Reia Sofiadotter Lepic
Tryckt:	September 2005
Omslagsbild:	Reia Sofiadotter Lepic

Förord

Arbetet mot så kallat hedersrelaterat våld är ett prioriterat område inom regeringens jämställdhetsarbete. Länsstyrelsen i Skåne län har sedan år 2002 arbetat med denna problematik genom såväl förebyggande insatser som insatser för att utveckla skyddat boende. Hedersrelaterat våld är en form av mäns våld mot kvinnor och flickor som utövas av närstående med ett tydligt uttalat hedersrelaterat syfte och som har ett kollektivt stöd. Arbetet mot hedersrelaterat våld bygger på respekten för barns och kvinnors rättigheter samt antidiskriminering. Som en del i Länsstyrelsens arbete ingår att stödja och följa upp olika verksamheters insatser i frågan.

Den här studien är en första inventering om hur problematiken med hedersrelaterat våld ser ut bland högstadie- och gymnasieskolor i Skåne län. Skolan är en viktig mötesplats mellan ungdomar och vuxna samt mellan olika kulturer. Vidare har skolan en viktig roll i allt förändringsarbete, så även när det gäller hedersrelaterat våld. Länsstyrelsen anser därför att skolan är en viktig aktör att nå i såväl det förebyggande som det akuta arbetet och förhoppningen är att denna studie skall ligga till grund för detta arbete.

Studien visar att det finns ett behov av att fortsätta arbeta med attitydförändrande och förebyggande insatser med Skånes skolor och Länsstyrelsens roll som sammanknyttande myndighet är välkommen.

Länsstyrelsen vill rikta ett stort tack till alla anställda på Skånes skolor som har gjort denna kartläggning möjlig. Era åsikter har varit värdefulla för det fortsatta arbetet mot hedersrelaterat våld.

Lise-Lotte Reiter
Länsöverdirektör

Eva Carlström
Socialdirektör

1. Inledning.....	6
1.1. Generellt om enkäten och svaren	6
1.1.1. Speciellt granskade kategorier	7
1.2. Begränsningar	8
2. Problemets omfattning.....	10
2.1. Förekomst av hedersrelaterat våld eller mord år 2004	10
2.2. Hjälp med placering i skyddat boende	11
2.3. Pojkars synlighet när det gäller hedersrelaterat våld	13
2.4. Problem gällande skolidrotten	14
2.5. Sammanfattning	15
3. Kunskapsinventering och spridning.....	16
3.1. Personalens kunskaper och utbildning	16
3.1.1. Skolornas kännedom om skyddade boenden i Skåne	16
3.1.2. Vart vänder sig personalen vid misstanke om hedersrelaterat våld	17
3.1.3. Personalens utbildning	18
3.1.4. Vad skolorna anser att deras huvuduppgift i arbetet är	20
3.2. Skolornas kunskapsinhämtning	21
3.2.1. Kartläggning av problemet	21
3.2.2. Elevernas inflytande på arbetet	21
3.3. Skolornas informationsspridning av problematiken	23
3.3.1. Information till eleverna	23
3.3.2. Informationsspridning till föräldrarna	24
3.4. Hinder i arbetet mot hedersrelaterat våld	25
3.5. Sammanfattning	26
4. Specifikt arbete med hedersrelaterat våld	27
4.1. Handlungsplaner	27
4.1.1. Förekomst av handlingsplaner på skolorna	27
4.1.2. Innehållet i handlingsplanen	28
4.2.2. Genomförande och utvärdering av handlingsplanen	28
4.2. Projekt gällande hedersrelaterat våld	29
4.3. Andra förebyggande åtgärder och metoder gällande hedersrelaterat våld	29
4.4. Sammanfattning	30
5. Skolornas allmänna arbete och behov.....	31
5.1. Skolornas allmänna arbete	31
5.1.1. Skolornas information om sexualitet	31
5.1.2. Skolkuratorn	32
5.1.3. Skolornas arbete med jämställdhet och mänskliga rättigheter	32

5.2. Samarbete/Finansiering	33
<u>5.2.1. Samarbetspartner</u>	33
<u>5.2.2. Finansiering av arbetet</u>	34
5.3. Behov av stöd från Länsstyrelsen i Skåne län	35
5.4. Sammanfattning	35
6. Fortsatt arbete.....	36
Bilaga 1	37
En operationell beskrivning av hedersrelaterat våld*	37
Bilaga 2	38
Öppna frågor i enkäten	38

1. Inledning

I juni 2004 beslutade Sveriges regering att ge Länsstyrelsen i Skåne län i uppdrag att motverka så kallat hedersrelaterat våld mot ungdomar. Hedersrelaterat våld är en form av mäns våld mot kvinnor och flickor som utövas av närstående med ett tydligt uttalat hedersrelaterat syfte och som har ett kollektivt stöd (se bilaga 1 för mer information).

Som en del i myndighetens arbete ingår att stödja och följa upp olika verksamheters insatser i frågan. Länsstyrelsen anordnade under hösten 2004 rådslag bl. a med skolans elevvårdspersonal. Skolkuratorer, skolsköterskor, frivilligorganisationer och andra, samlades för att diskutera om hur man bemöter ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld. Den här undersökningen är ett led i Länsstyrelsen i Skåne läns arbete med hedersrelaterat våld.

Skolan är en naturlig mötesplats för människor från olika kulturer, samhällsklasser, kön och åldrar. Den har daglig kontakt med barn/ungdomar samt en naturlig kontakt med föräldrar och får därmed en inblick i varje familjs liv. När det gäller hedersrelaterat våld är skolorna den plats där det kan tänkas att problematiken blir synlig samtidigt som det är en plats där förändringar är möjliga om rätt kunskap finns. Skolorna är därför en av de viktigaste aktörerna att nå både när det gäller det förebyggande arbetet och arbetet i det akuta skedet. För att nå Skånes skolor med rätt insats i det fortsatta utvecklingsarbetet behövs kunskap om deras situation i det aktuella ämnet därför genomfördes denna undersökning.

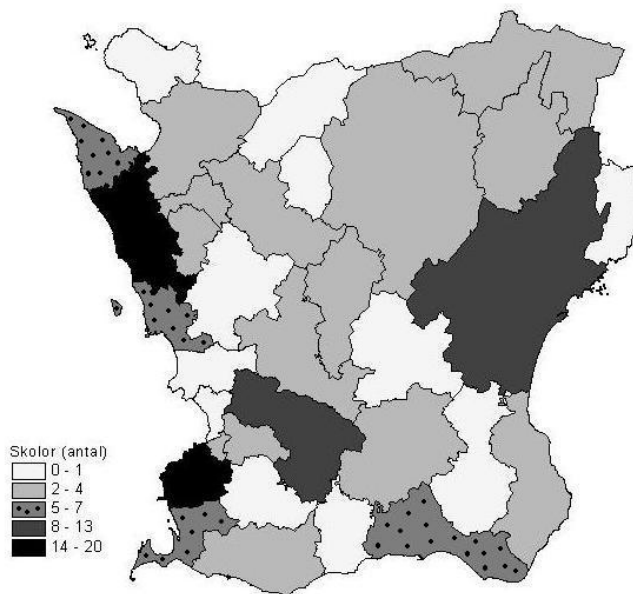
Rapporten bygger på en enkätundersökning som genomfördes i januari 2005. Syftet med undersökningen var att se hur skolorna i Skåne arbetar med hedersrelaterat våld, hur stort problemet är och vad det finns för kunskap bland länets skolor angående problematiken. Enkäten skickades ut till alla högstadie- och gymnasieskolor i Skåne. Målet med undersökningen var inte att kunna ge ett absolut svar eftersom ämnet är så pass komplext utan undersökningen skall snarare ses som ett första försök till att få en övergripande bild av hur det ser ut bland länets skolor. I undersökningen har inte heller gjorts något urval av skolor även om det funnits en medvetenhet om att det är långt ifrån alla skolor som är berörda av problematiken.

1.1. Generellt om enkäten och svaren

Enkäten byggdes upp på frågekategorierna; 1) elevstruktur, 2) handlingsplan, 3) problemets omfattning; stödinsatser, 4) föräldrar, 5) ansvar, 6) utbildning/kunskap och 7) samarbete/finansiering. Totalt fanns det 40 stycken öppna och slutna frågor. Syftet med kategorin två var att ta reda på ifall skolorna hade en handlingsplan för hedersrelaterat våld, innehållet i handlingsplanen samt om det fanns några andra planer eller projekt gällande problematiken. Kategorin tre syftade till att få klarhet i hur stort problemet uppfattades vara på skolan, vilket underlag som ligger till grund för uppskattningen samt hur ett fall hanteras vid upptäckande. Kategorin fyra syftade till att se hur skolan arbetar med föräldrarna, vilken information som sprids och hur. Kategorin fem syftade till att undersöka vilka metoder som skolan använder sig av när det gäller skolans roll och ansvar. Kategori sex syftade till att se vilken kunskap som fanns på skolan samt kunskapsinhämtningen. Kategori sju syftade till att se vilken finansiering och vilket samarbete som skolorna använde sig av samt vad de ansåg att de behövde för stöd från Länsstyrelsen i Skåne län.

Det finns 349 stycken högstadie- och gymnasieskolor i Skåne. Av dessa svarade 136 stycken på enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 39 %. Av 116 stycken gymnasieskolor i Skåne län svarade 41 stycken, dvs. 35 % av alla gymnasieskolor och av 233 stycken högstadieskolor svarade 92 stycken dvs. 39,5 % av alla högstadieskolor.

Antal skolor som svarade på enkäten i varje kommun i Skåne län

Bjuv (4), Bromölla (0),
 Burlöv (3), Båstad (0)
 Eslöv (2), Helsingborg(18)
 Hässleholm (4), Höganäs(6)
 Hörby (1), Höör (2)
 Klippan (4), Kristianstad (12)
 Kävlinge (1), Landskrona (7)
 Lomma (1), Lund (13)
 Malmö (20), Osby (3)
 Perstorp (1), Simrishamn (3)
 Sjöbo (2), Skurup (0), Staffanstorp (2),
 Svalöv (0)
 Svedala (0), Tomelilla (1)
 Trelleborg (4), Vellinge (7)
 Ystad (6), Åstorp (3),
 Ängelholm (3), Örkelljunga (1)
 och Östra Göinge (2).

1.1.1. Speciellt granskade kategorier

Redan innan enkäten skickades ut stod det klart att det inte är alla skolor i Skåne som är berörda av hedersrelaterat våld. Detta visade sig även när svaren började komma in. För att kunna få fram vilka skolor som var berörda och var problematiken var som störst har därför enkätsvaren analyserats ur olika kategorier där ett direkt samband fanns mellan en variabel och svaren på en fråga. Kategorierna är ständigt återkommande i rapporten på de ställen där de är aktuella, dvs. där en skillnad större än 10 % kan ses beroende på variabeln.

Den första kategorin är gymnasieskolor gentemot högstadieskolor. Denna kategori valdes ut eftersom det kan tänkas att problematiken blir synligare då barnen kommer upp i tonåren och vill ha mer frihet från sina föräldrar. Mycket riktigt visade det sig att det fanns skillnader mellan högstadieskolorna och gymnasieskolorna både när det gällde hedersrelaterade fall och skolornas arbete.

Den andra kategorin som valdes ut var de skolor som uppgav i fråga 2.1. att de hade en handlingsplan, dock var denna kategori alldeles för liten och osäker för att få en större del i undersökningen (se kapitel 1.2. begränsningar). Det var endast sex stycken skolor som uppgav att de hade en handlingsplan och av dessa var det bara en som hade en specifik handlingsplan

angående hedersrelaterat våld. Denna kategori har endast valts ut för kapitel 4.2. där de frågor som rörde handlingsplanen tas upp.

Under bearbetningen av enkätsvaren framkom det att det fanns en signifikant skillnad i vissa frågor mellan de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst och övriga. Detta är den tredje kategorin som tas upp i denna rapport. Dock är denna kategori något osäker eftersom det inte var alla skolor som uppgav deras elevers härkomst. Enkäten frågade inte heller efter exakt antal elever med utländsk härkomst utan en uppskattning. Frågan gällde alltså inte enskilda individer. Vissa skolor specificerade hur stor andel av eleverna som hade hemspråk och andra skrev inget över huvudtaget. På grund av att det fanns en signifikant skillnad mellan denna kategori har den ändå fått vara med på dessa ställen trots osäkerheten (se kapitel 1.2. begränsningar för mer information).

Den fjärde kategorin som tas upp i den här undersökningen är de skolor som uppgav i fråga 3.1. att de upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. De skolor som svarade att de hade haft fall av hedersrelaterat våld under år 2004 var fjorton stycken. Av dessa var elva stycken gymnasieskolor och tre stycken högstadieskolor. Dessa skolor och kommunerna var följande; en skola från Eslöv, två stycken från Helsingborg, tre stycken från Landskrona, två stycken från Lund, fem stycken från Malmö och en skola från Staffanstorp. Av dem hade bara en skola en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld.

1.2. Begränsningar

Alla frågor i enkäten gällde hedersrelaterat våld med det finns grund för att misstänka att vissa frågor misstolkades indikationer framkom på detta under bearbetningen av svaren. Det fanns även en stor andel av skolorna som inte besvarade alla frågor i enkäten utan bara de frågor som de ansåg sig kunna besvara. Detta kunde ibland vara 3 av 40. Svarsfrekvensen för varje fråga är därför specificerad i rapporten.

Den fråga där flest misstolkningar framkom var frågan om skolan hade en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld. I enkäten fanns det fem frågor gällande handlingsplaner där fyra av dem var direkta följdfrågor till de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld. Många skolor uppgav att de inte hade en särskild handlingsplan men svarade ändå på följdfrågorna vilket försvårade bearbetningen av svaren. Allt som allt var det sex stycken skolor som uppgav att de hade en handlingsplan, men i följdfrågorna framkom det att bara en av dessa sex skolor verkligen hade en särskild handlingsplan gällande hedersrelaterat våld.

En annan fråga där en viss felmarginal kan förekomma är fråga 3.1. i enkäten där skolorna skulle svara på om de upplevt fall av hedersrelaterat våld under 2004. På denna fråga svarade fjorton skolor ja och resten nej. Dock var det många skolor som svarade nej på denna fråga som senare uppgav att de hade hjälpt ungdomar med placering i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld.

Frågan om skolan hade särskilt utbildad personal för att hantera hedersrelaterat våld gav väldigt skiftande svar. Frågan bestod dels av en sluten fråga och dels av en öppen där svaret skulle specificeras. I den öppna frågan framkom svarens spridning. En del skolor svarade att de har särskilt utbildad personal och specificerade med en kurator, medan andra skolor uppgav att de inte har särskilt utbildad personal men att det finns kuratorer på skolan.

När det gäller fördelningen av skolornas elever gällande härkomst finns en stor felmarginal eftersom de flesta skolor uppgav att de ej förde statistik över elevernas bakgrund. Av 136 svar svarade 51 stycken skolor inte på frågan om elevernas härkomst. Däremot uppgav en del skolor antalet elever med hemspråk i procent.

Generellt kan det sägas att många av skolornas svar var motstridiga när de granskades en och en. Detta kan bero på att enkäten inte var tillräckligt tydlig i vad frågorna handlade om men det kan även bero på en okunskap om problematiken då skolor med erfarenhet av hedersrelaterat våld inte uppgav motstridiga svar.

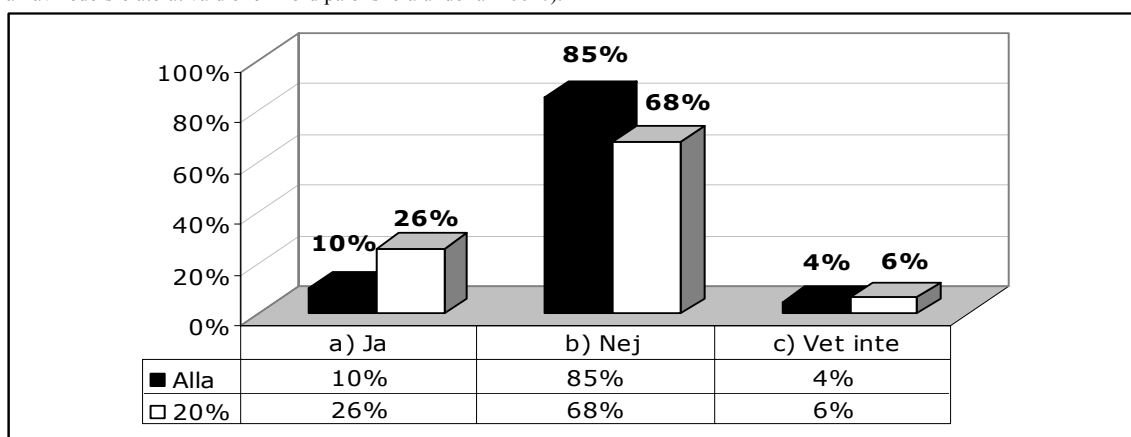
2. Problemets omfattning

Det här kapitlet kommer att ta upp hur många skolor som upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 och vad de har gjort i situationen. Syftet med kapitlet är att belysa omfattningen och synligheten av den hedersrelaterade problematiken bland länets skolor.

2.1. Förekomst av hedersrelaterat våld eller mord år 2004

Svaren bygger på fråga 3.1. i enkäten ”Har det förekommit något fall av hedersrelaterat våld eller mord på er skola under år 2004?”. Totalt svarade 135 stycken skolor på den här frågan.

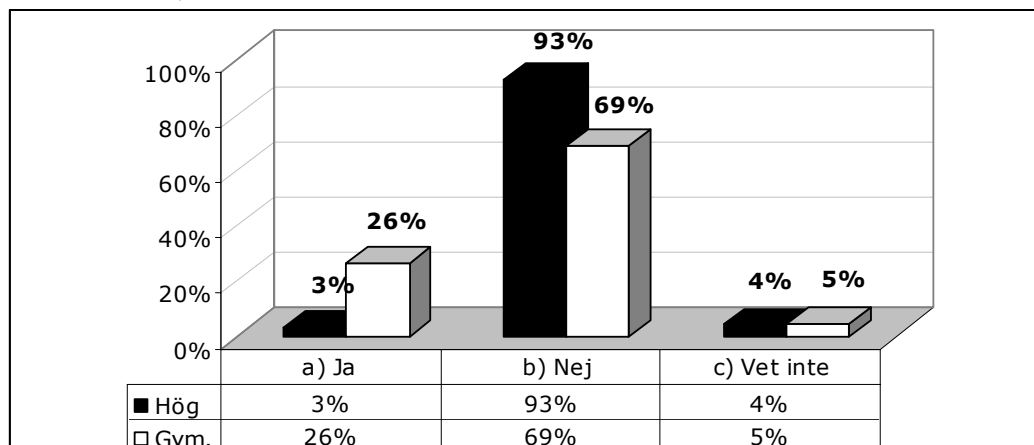
Diagram baserat på alla enkäter i jämförelse med skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund (Har det förekommit något fall av hedersrelaterat våld eller mord på er skola under år 2004?).

Serie ”alla” representerar alla skolor som har svarat och serie ”20 %” representerar de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst. Majoriteten av Skånes skolor hade inte upplevt något fall av hedersrelaterat våld. Dock var det 10 % som hade upplevt fall och 4 % som inte visste. I denna fråga fanns det en skillnad mellan alla skolor och de som hade hög andel elever med utländsk bakgrund, där förekomsten av fall var vanligare.

De skolor som svarade att de hade haft fall av hedersrelaterat våld under år 2004 var fjorton stycken. Av dessa var elva stycken gymnasieskolor och tre stycken högstadieskolor och kommunerna var följande; en skola från Eslöv, två stycken från Helsingborg, tre stycken från Landskrona, två stycken från Lund, fem stycken från Malmö och en skola från Staffanstorp. Av dem hade bara en skola en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Har det förekommit något fall av hedersrelaterat våld eller mord på er skola under år 2004?)

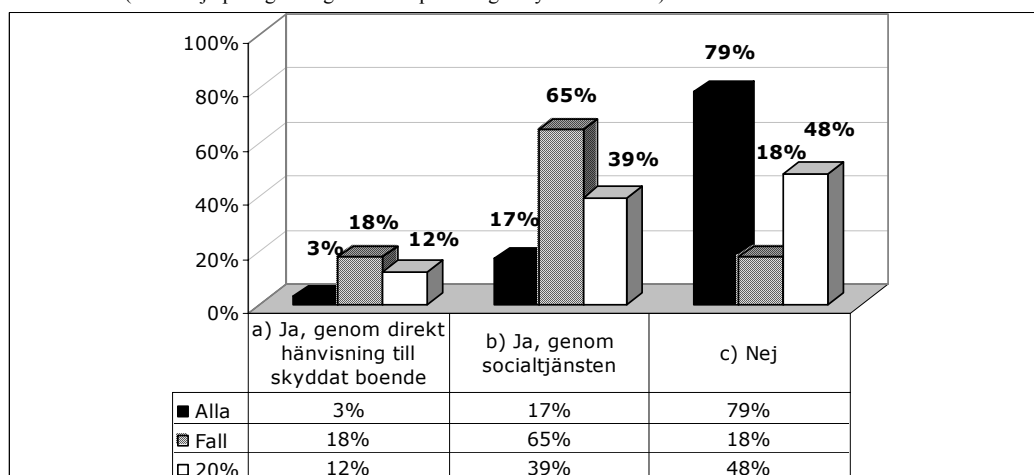
Här kan man se att det fanns en skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolor i förekomsten av hedersrelaterat våld på skolan. 26 % av gymnasieskolorna svarade att de hade upplevt fall av hedersrelaterat våld medan endast 3 % av högstadieskolorna svarade att de upplevt fall. Detta ger en skillnad på 23 %.

En del skolor gav, trots att det inte fanns som alternativ, kommentarer till fråga 3.1. vilka var: ”Inte som kommit till vår kännedom”, ”Ett. Hot via mail. Polisanmälades omgående”, ”I viss mån”, ”Ej mord” och ”Jag har inte kännedom om något fall”.

2.2. Hjälp med placering i skyddat boende

Svaren bygger på fråga 3.2.1. i enkäten ”Har ni hjälpt någon ungdom med placering i skyddat boende?”. Totalt svarade 134 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkäter i jämförelse med de skolorna med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Har ni hjälpt någon ungdom med placering i skyddat boende?)

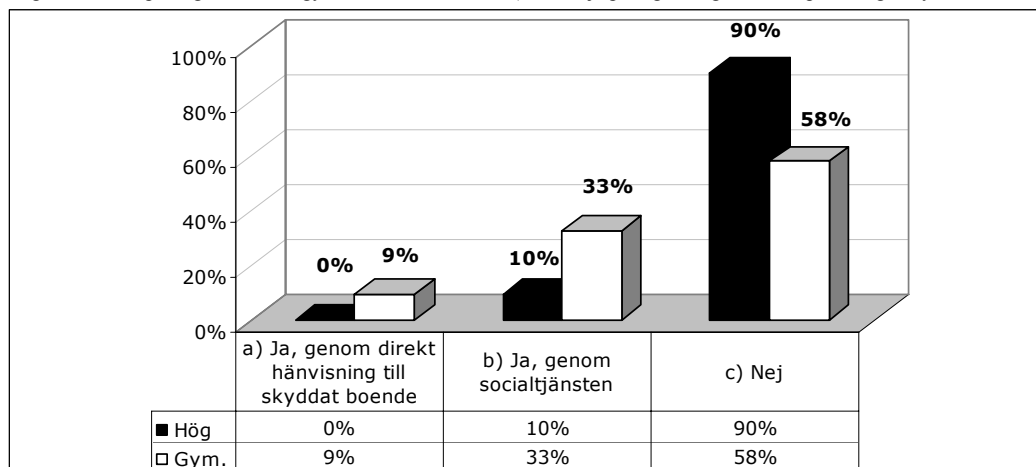

Serie ”alla” representerar alla skolor som har svarat, serie ”20 %” representerar de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst och serie ”Fall” representerar dem som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. En femtedel av Skånes skolor hade

hjälpt någon av sina elever till skyddat boende antingen genom direkt hänvisning till boendet eller genom socialtjänsten. Majoriteten av Skånes skolor hade inte hjälp någon av sina elever till ett skyddat boende. Intressant är att här svarar 20 % av skolorna att de har hjälpt någon av sina elever till skyddat boende medan endast 10 % hade upplevt fall av hedersrelaterat våld i förgående frågan. Detta kan bero på att man inte uppfattade att frågan specifikt handlade om hedersrelaterat våld och därför tagit med andra placeringar i sitt svar.

När det gäller de olika kategorierna kan den största skillnaden hittas i svarsalternativen b) och c) där det skiljer mer än 20 % mellan de olika kategorierna. Det faller sig naturligt att de skolor som uppgav att de hade haft fall under år 2004 även hade hög procent i den här frågan, men här fanns även en signifikant skillnad mellan alla skolor och de skolor som har hög andel av elever med utländsk härkomst.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Har ni hjälpt någon ungdom med placering i skyddat boende?).

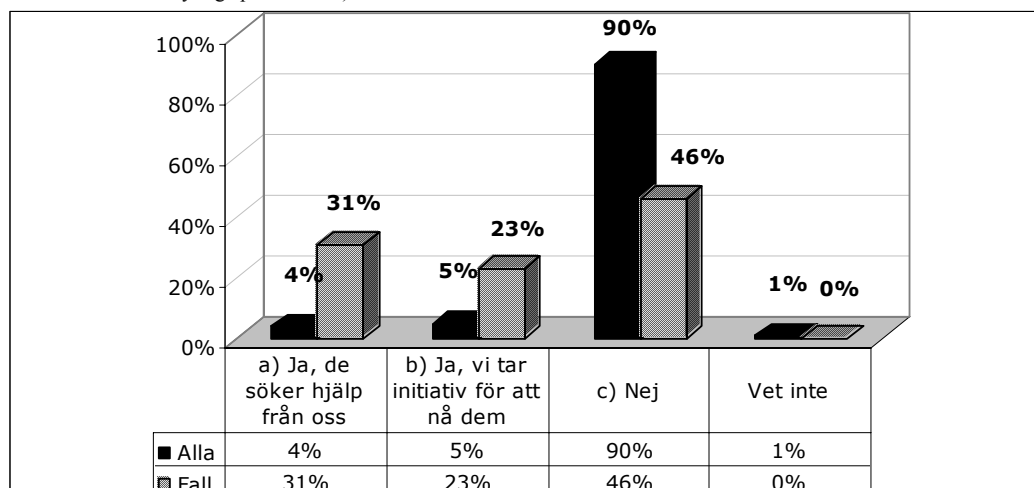

Här kan man se att gymnasieskolorna oftare hjälper ungdomar till skyddat boende, störst är skillnaden i fråga b) och c) där det skiljer 23 % respektive 32 % mellan de olika grupperna av skolor.

2.3. Pojkars synlighet när det gäller hedersrelaterat våld

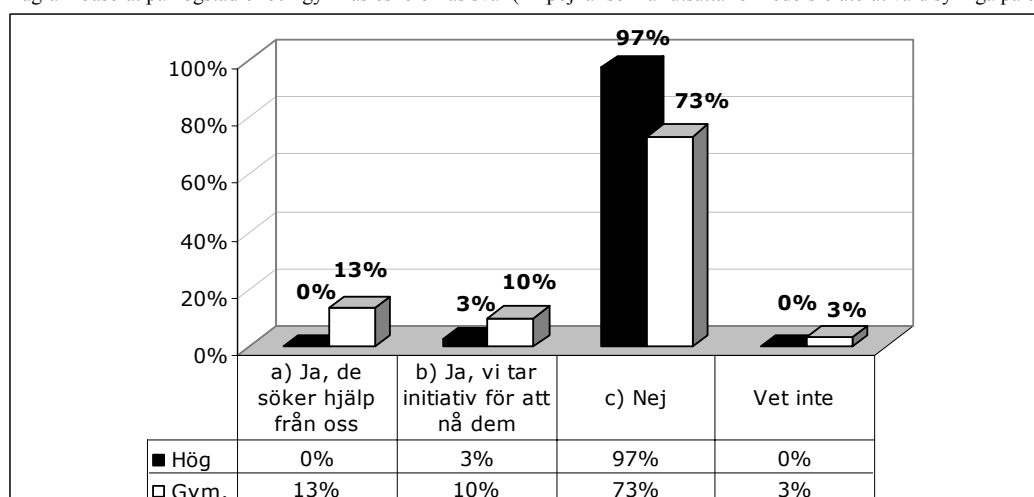
Svaren bygger på fråga 4.2. i enkäten ”Är pojkar som är utsatta för hedersrelaterat våld synliga på er skola?”. Totalt svarade 105 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkäter i jämförelse med de skolor som upplevt fall under år 2004 (Är pojkar som är utsatta för hedersrelaterat våld synliga på er skola?)

Serie ”alla” representerar alla skolor som har svarat och serie ”Fall” representerar hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. Det var ytterst få av Skånes skolor som uppmärksammade pojkarna i hedersproblematiken, endast ca 9 % svarade att de hade haft pojkar som sökt hjälp eller att de tagit initiativ för att nå dem. Här fanns en signifikant skillnad mellan majoriteten och de skolor som upplevt fall under år 2004, där de som upplevt fall var betydligt bättre på att uppmärksamma pojkarna.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Är pojkar som är utsatta för hedersrelaterat våld synliga på er skola?)

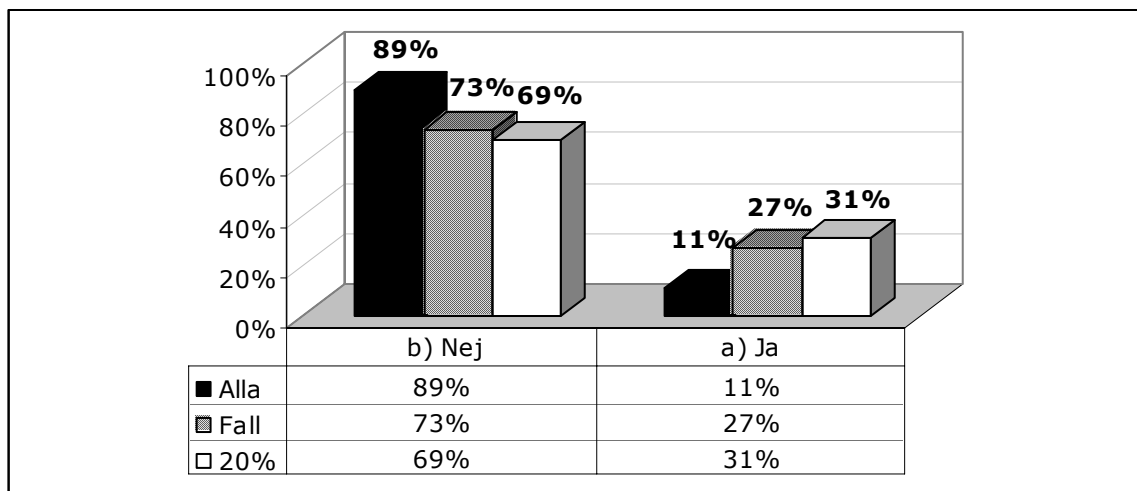
När det gällde pojkarnas synlighet i problematiken fanns här en stor skillnad i beroende på om det var en högstadie- eller gymnasieskola. Här kan den största skillnaden ses i svarsalternativen

a) och c) där gymnasieskolorna är bättre på att uppmärksamma killar som är påverkade av hedersrelaterat våld.

2.4. Problem gällande skolidrotten

Svaren bygger på fråga 4.6. i enkäten ”Finns det några problem med idrottsklasser för tjejer som har särskilda krav på undervisningen pga. hedersproblematiken?”. Totalt svarade 121 stycken skolor på den här frågan.

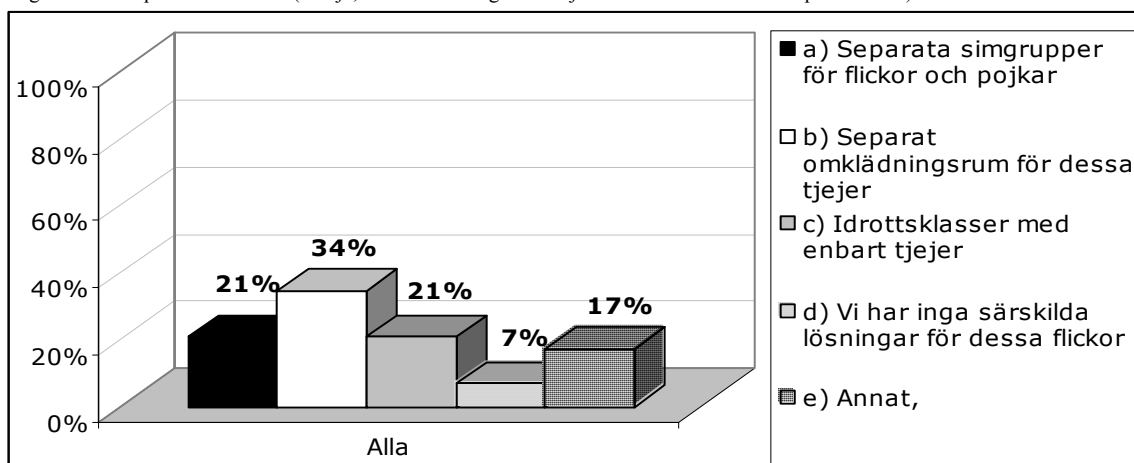
Diagram baserat på alla enkäter i jämförelse med skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Finns det några problem med idrottsklasser för tjejer som har särskilda krav på undervisningen pga. hedersproblematiken?)

Serie ”alla” representerar alla skolor som har svarat, serie ”20 %” representerar de enkäter/skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst och serie ”Fall” representerar hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. Majoriteten av Skånes skolor hade inte något problem med tjejer och idrott och detta gällde även för de olika kategorierna dock fanns här en viss skillnad. Den största skillnaden kan här ses mellan majoriteten och de som upplevt fall under år 2004, där det skilde 16 %.

Svaren bygger på fråga 4.6.1. ”Om ja, använder ni några av följande alternativ för att lösa problemen?”. Totalt svarade 29 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkätsvar (Om ja, använder ni några av följande alternativ för att lösa problemen?)

Den lösning som var mest förekommande gällande skolidrottsproblematiken var b) tätt följt av a) och c). Dock förekommer här en viss felmarginal eftersom det var 13 stycken skolor som i fråga 4.6 uppgav att de hade ett problem med skolidrotten, men 29 stycken skolor som sedan specificerade sitt svar. Alltså har skolor som uppgav att de inte hade något problem ändå uppgivit att de har genomfört åtgärder för problemet.

Totalt uppgav 5 stycken skolor svarsalternativ e) annat. De kommentarer som framkom var: "Lärarna har varit lyhörda och löst problemet från fall till fall", "Vi bygger bås i duschen", "Tror inte det, vi har haft separat undervisningsgrupp för flickor tidigare", "Elev får klä om i lärares rum" och "Tjejerna får duscha tidigare".

2.5. Sammanfattning

När det gäller omfattningen av hedersrelaterat våld på skolorna i Skåne län kan vi se att av de 136 skolor som svarade på enkäten var det 14 stycken som svarade att de hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under 2004. Dock är detta inte en siffra på hur många ungdomar som har blivit utsatta eftersom en skola kan ha upplevt flera fall. Generellt sett kan det sägas att ungefär 10 % av skolorna uppgav att de hade problem med skolidrotten pga. hedersrelaterat våld, att ungefär 9 % uppmärksammar pojkar som är påverkade av hedersproblematiken och att 20% har hjälpt någon ungdom med placering i skyddat boende. Dock finns det skillnader mellan kategorierna.

Problemets omfattning tycks vara större på gymnasieskolorna än på högstadieskolorna, dock finns här ingen signifikant skillnad mellan skolorna när det gäller problem med skolidrotten vilket kan bero på att idrott inte är lika förekommande på gymnasieskolorna. Man kan även se att omfattningen och synligheten är större på de skolor som har hög andel elever med utländsk bakgrund och de som har upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004.

3. Kunskapsinventering och spridning

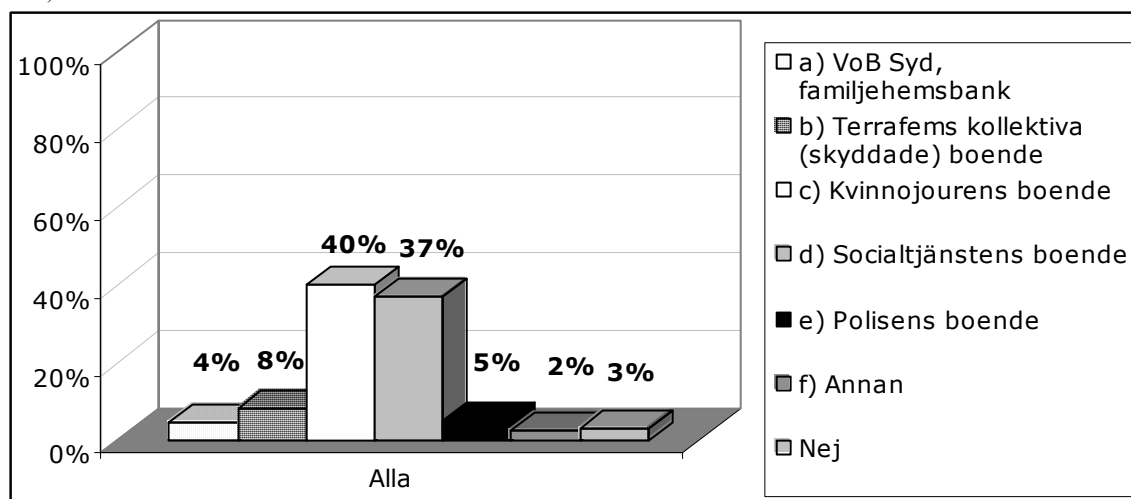
Det här kapitlet tar upp vad skolorna anser att de har för kunskap om problemet och hur den kunskapen sprids inom och utanför skolan. Först behandlas skolornas kunskap och utbildning i ämnet, hur kunskapen om de olika skyddade boendena ser ut bland länets skolor, vart personalen vänder sig vid misstanke, vad de har för utbildning och vad de anser att deras huvuduppgift är i problematiken. Sen behandlas skolornas kunskapsinhämtning via eleverna och kartläggningar på skolan. Efter det tar kapitlet upp hur informationen om hedersrelaterat våld sprids till eleverna och föräldrarna och sist var skolorna anser att det finns hinder i arbetet.

3.1. Personalens kunskaper och utbildning

3.1.1. Skolornas kännedom om skyddade boenden i Skåne

Svaren bygger på fråga 3.2. i enkäten ”Känner ni till några av följande skyddade boenden för ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld?” Totalt inkom 196 stycken svar på den här frågan, varav vissa skolor gav flera svar.

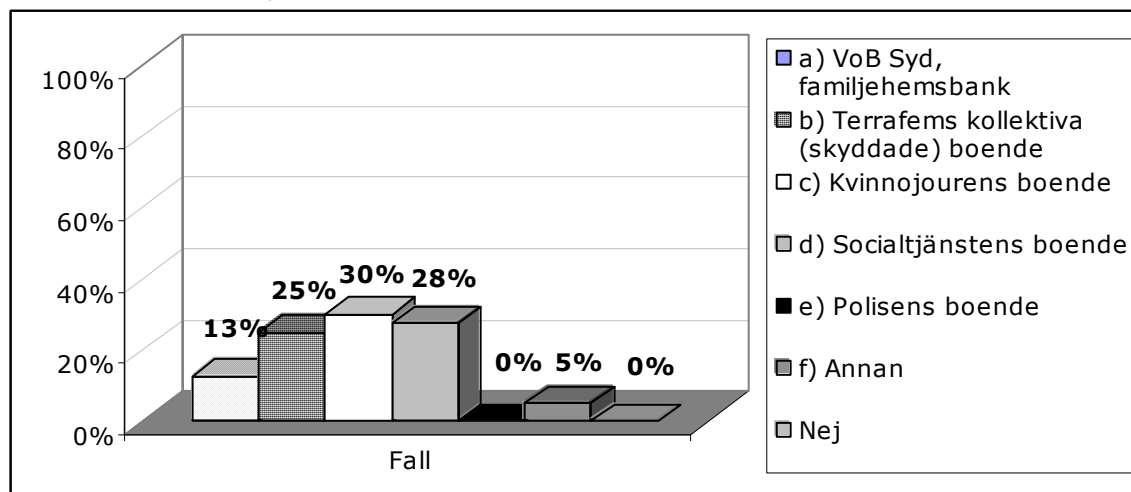
Diagram baserat på alla enkätsvar (Känner ni till några av följande skyddade boenden för ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld?)

De skyddade boenden som var mest kända bland Skånes skolor var kvinnojouren och socialtjänstens boenden, sedan var det ganska jämnt mellan de andra boendena. 3 % svarade att de inte kände till något boende överhuvudtaget.

Av de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst fanns det ingen större skillnad i procent mellan vilka boenden som man kände till i förhållande till resten (inte mer än 10 % skillnad). Inte heller var här någon större skillnad mellan gymnasieskolorna och högstadieskolorna förutom att högstadieskolorna hade 12 % mindre kännedom om Terrafem än gymnasieskolorna. Dock fanns här en skillnad mellan alla enkäter och de skolor som upplevt fall under år 2004 se nedan.

Diagram baserat på alla skolor som upplevt fall under år 2004 (Känner ni till några av följande skyddade boenden för ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld?)

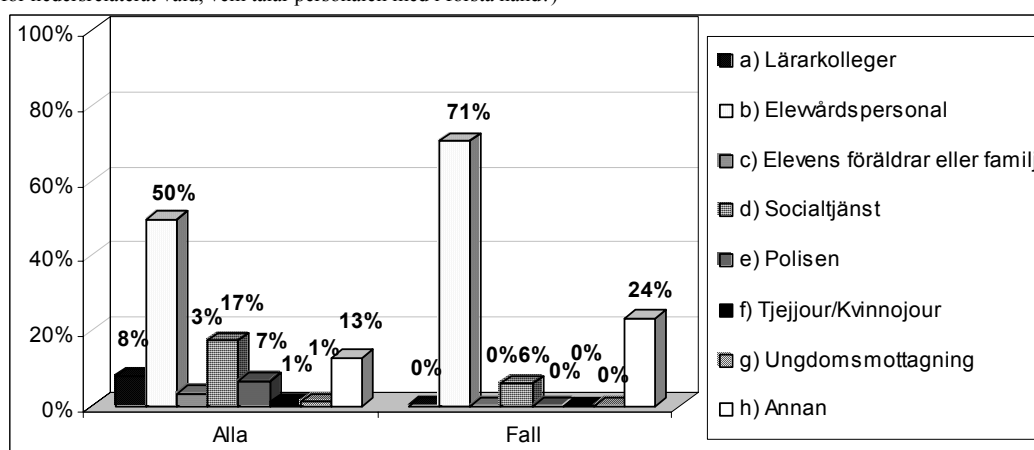

I jämförelse med diagrammet ovan gällande ”alla” enkätsvar kan man se att den största skillnaden när det gäller kännedom om skyddade boende gällde Terrafem och kvinnojourens boende. Där de som hade upplevt fall hade bättre kännedom om Terrafem och mindre kännedom om kvinnojourens boende.

3.1.2. Vart vänder sig personalen vid misstanke om hedersrelaterat våld

Svaren bygger på fråga 3.3. i enkäten ”När skolans personal misstänker att en elev är utsatt för hedersrelaterat våld, vem talar personalen med i första hand?” Totalt inkom 179 stycken svar på den här frågan, varav vissa skolor gav flera svar.

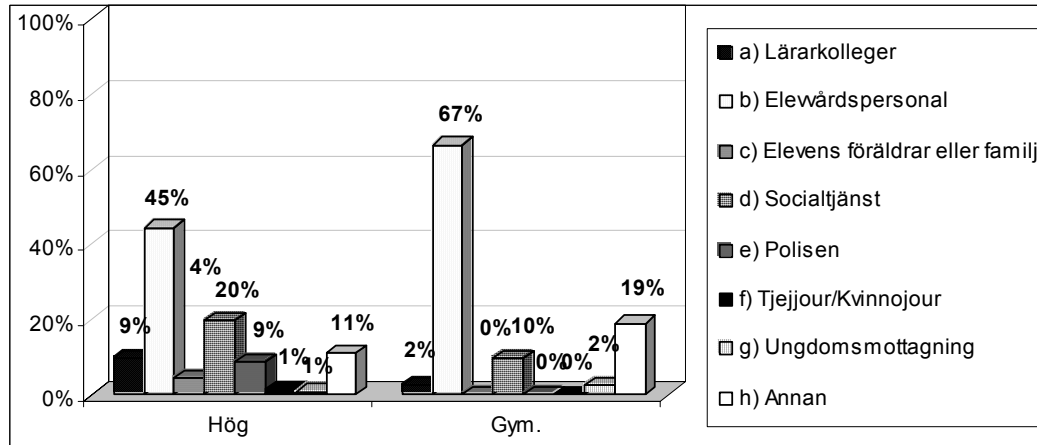
Diagram baserat på alla skolor och de skolor som upplevt fall under år 2004 (När skolans personal misstänker att en elev är utsatt för hedersrelaterat våld, vem talar personalen med i första hand?)

Den grupp som personalen på Skånes skolor tar kontakt med i första hand vid upptäckten av hedersrelaterat våld var elevvårdspersonalen. De skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 uppgav i större utsträckning svarsalternativet ”annan” i jämförelse med alla skolor och var inte lika splittrade i sina övriga svar. Här fanns inte mer än 10 procents skillnad

mellan de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst. Dock fanns här en skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolorna.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (När skolans personal misstänker att en elev är utsatt för hedersrelaterat våld, vem talar personalen med i första hand?)

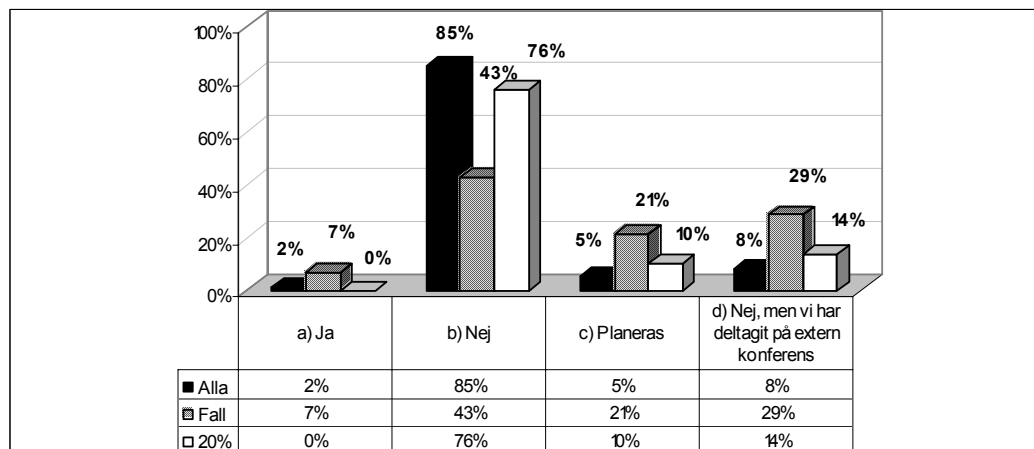
Den största skillnaden mellan gymnasieskolorna och högstadieskolorna var i svarsalternativ b) där gymnasieskolorna vände sig oftare till elevvårdspersonalen medan högstadieskolorna var mer benägna att vända sig till socialtjänsten.

Ett av svarsalternativen i fråga 3.3. var h) ”annan”. Totalt 23 stycken skolor uppgav detta, varav 21 stycken specificerade sig. 14 stycken skolor svarade ”Skolledning” eller ”Rektor” och 3 stycken skolor svarade att det inte hade varit aktuellt. Övriga svar var; ”Förhoppningsvis kurator”, ”Eleven”, ”Ingen erfarenhet”, och ”De följer våra rutiner”.

3.1.3. Personalens utbildning

Svaren är hämtade från fråga 5.2. i enkäten ”Har ni anordnat konferens/seminarium kring hedersrelaterat våld för personalen?” Totalt svarade 132 stycken skolor på denna fråga.

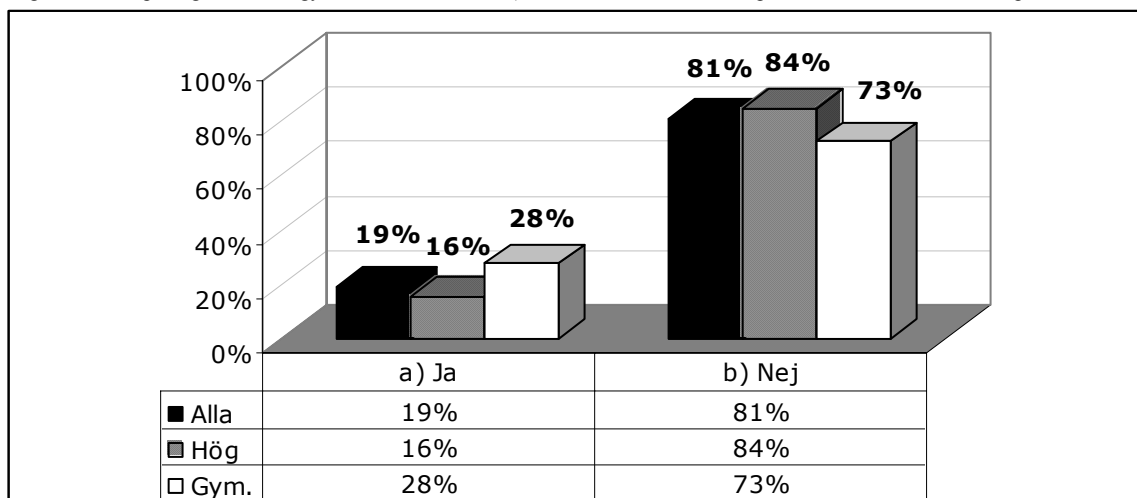
Diagram baserat på alla svar, de som upplevt fall under år 2004 samt de som har hög andel elever med utländsk härkomst (Har ni anordnat konferens/seminarium kring hedersrelaterat våld för personalen?)

Majoriteten av skolorna hade inte anordnat någon konferens gällande hedersrelaterat våld. Endast 10 % procent av alla skolor hade anordnat eller deltagit på externa konferenser om hedersrelaterat våld. Det fanns dock en signifikant skillnad mellan de olika kategorierna av skolor. Den grupp av skolor som hade anordnat eller planerat konferenser var de som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 (serie ”Fall”) följt av de skolor som hade en hög andel elever med utländsk härkomst (serie 20 %). De som upplevt fall hade även deltagit i störst utsträckning på externa konferenser (29 %).

En av frågorna i enkäten var ifall skolorna ansåg att de hade särskilt utbildad personal för att hantera hedersproblematiken (fråga 5.1. i enkäten ”Har skolan särskilt utbildad personal för att hantera hedersproblematiken?”). Totalt svarade 130 stycken skolor på denna fråga.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Har skolan särskilt utbildad personal för att hantera hedersproblematiken?)

Majoriteten av Skånes skolor hade inte särskilt utbildad personal gällande hedersrelaterat våld. Dock kan man se att gymnasieskolorna oftare uppgav att de hade särskilt utbildad personal än vad högstadieskolorna gjorde. Totalt var det 105 stycken skolor som svarade ”Nej” och 25 stycken som svarade ”Ja”.

Till frågan ovan hörde en öppen följdfråga där skolorna ombads förklara vad de menade med speciellt utbildad personal (5.1.1. i enkäten ”Förklara ditt svar 5.1.”). Totalt svarade 62 stycken skolor på denna följdfråga. 17 stycken av de 62 skolorna uppgav kurator och skolsköterska som specialutbildad personal. Av denna kategori var det 8 stycken skolor som enbart svarade kurator eller skolsköterska varav 6 stycken kompletterade med att uppge att kuratorn bland annat hade en utbildning eller erfarenhet av invandrarbarn eller speciellt utsatta grupper. Dock var det ingen som uppgav att deras kuratorer eller skolsköterskor var specialinsatta i hedersrelaterat våld eller som namngav utbildningen. Två skolor gav svar som var mer generella: ”Skolvårdspersonal inkl. elevvårdsteam bevakar alla frågor som rör elevers hälsa och välbefinnande” och ”Vi har vår elevvårdspersonal som är utbildad att arbeta med relationer i allmänhet”

12 stycken skolor specificerade deras personals kunskaper med att nämna att de gått speciella utbildningar varav vissa namngav dessa, även här var det framförallt elevvårdspersonalen som hade gått utbildningarna. De namngivna utbildningarna var Länsstyrelsen i Skåne län, CKV,

kommunförbundet 2001, IMER. Här fanns även en kategori som deltagit i olika arbetsgrupper och utbildningar inom den egna kommunen.

20 stycken skolor uppgav att de inte hade något behov av eller att det inte fanns specialutbildad personal på skolan. Typiska exempel på denna svarskategori var; ”Inte aktuellt”, ”Invandrarbarn saknas”, ”Vi har inte problemet” eller ”Vi har inte haft behov av det”. I denna kategori fanns inga skolor som svarat ja på frågan om de upplevt hedersrelaterat våld under år 2004 representerade.

Övriga svar på denna fråga var att utbildningar planerades, att hela skolan hade gått utbildningar eller att en annan person än den ordinarie elevvårdspersonalen fanns på skolan. Den personal som nämndes var integrationssamordnare, socionom, socialsekreterare, lärare, koordinator och psykolog. Utöver dessa fanns även svaren; ”Elevvårdspersonal tar kontinuerligt del av ny kunskap”, ”Ordet särskilt relaterar väl till särskild utbildning”, ”Elevvårdspersonalen är utbildad, men särskilt utbildad kan vi inte kalla det”, ”Dom flesta i personalen är väl insatta och intern såväl som extern utbildning har gjorts”, ”Har startat grupp med socionomer och lärare” och ”Alla på en skola skall kunna hantera frågor rörande demokrati och lika värde”.

3.1.4. Vad skolorna anser att deras huvuduppgift i arbetet är

I enkäten fanns det en fråga om vad skolorna ansåg att deras huvudansvar och uppgift var i arbetet mot hedersrelaterat våld (fråga 4.1. i enkäten ”Vad ser ni som ert huvudansvar och huvuduppgift i arbetet mot hedersrelaterat våld?”). Totalt svarade 88 stycken skolor på den här frågan.

Frågan var öppen och svaren blev därmed breda och svåra att utläsa någon statistik ur. Syftet med frågan var att se bredden på svaren för att kunna göra en första inventering av läget bland länets skolor. Här är ett urval av de svar som kom fram (Alla svaren redovisas i bilaga 2): Att uppmärksamma och upptäcka hedersrelaterat våld, utbilda personalen, förebyggande arbete bland eleverna i grupper och i undervisningen, att anmäla och skicka vidare till rätt instans, informera om problemet, övervinna kulturella hinder, individuellt stöd, att motverka detta, ha koll på våra ungdomar så att sådant ej förekommer, jämlikhetsarbete och arbete med barnkonventionen, göra upp en handlingsplan, insikten om allas lika värde oavsett identitet, kön, handikapp etc., etisk-moraliska diskussioner, upplysning, att arbeta för demokrati och allas lika värde inom alla områden, nolltolerans och att föra en dialog med föräldrar om uppfostran, kulturskillnader barns villkor i Sverige. Generellt sett kan man se att alla skolor satte sina elever i första rummet och det var många som ansåg att det största ansvaret som skolorna hade var att upptäcka problemet.

I enkäten fanns även en öppen fråga om vilka metoder som skolorna använder sig av för att upptäcka hedersrelaterat våld (fråga 4.4. i enkäten ”Vilka metoder använder ni för att upptäcka hedersrelaterat våld?”). Totalt svarade 62 stycken skolor på den här frågan. Av dessa svarade åtta stycken skolor att de inte hade några metoder. 19 stycken skolor svarade att de använde sig av samtal med kurator, skolsköterska, föräldrar, lärare, elever och annan elevvårdspersonal. Ett annat vanligt svar var att skolan hade en nära kontakt och förtroende mellan elever och personal, totalt svarade åtta stycken skolor på det här viset. De övriga 28 svaren rörde sig om att skolorna använder sig av lyhördhet, vaksamhet, tjejgrupper, mentorer, relationsskapande mellan

utländska pedagoger och elever, trygghetsteam, klassgenomgångar, en aktiv elevhälsa, sociala förhållande tas upp i elevens studieplan, god elevkännedom och regelbundna möten med elevskyddsombuden.

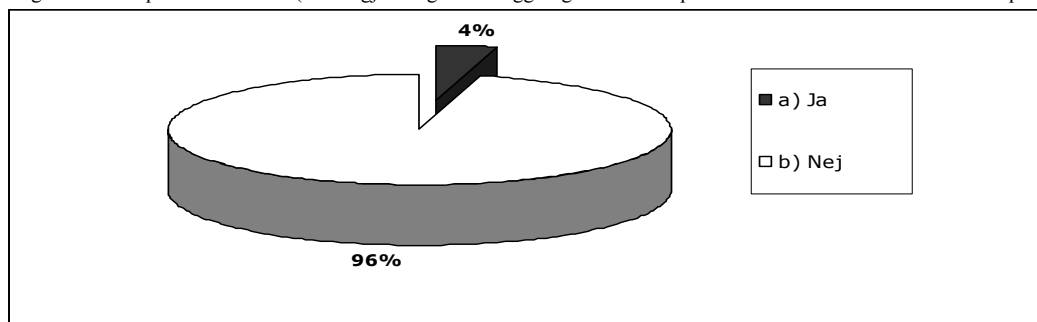
3.2. Skolornas kunskapsinhämtning

Den här delen behandlar om skolorna har gjort någon kartläggning av hedersproblematiken och vilket inflytande som eleverna har på arbetet.

3.2.1. Kartläggning av problemet

Svaren bygger på fråga 3.4. i enkäten ”Har ni gjort någon kartläggning av hur stort problemet med hedersrelaterat våld är på er skola?”. Totalt svarade 133 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkätsvar (Har ni gjort någon kartläggning av hur stort problemet med hedersrelaterat våld är på er skola?)

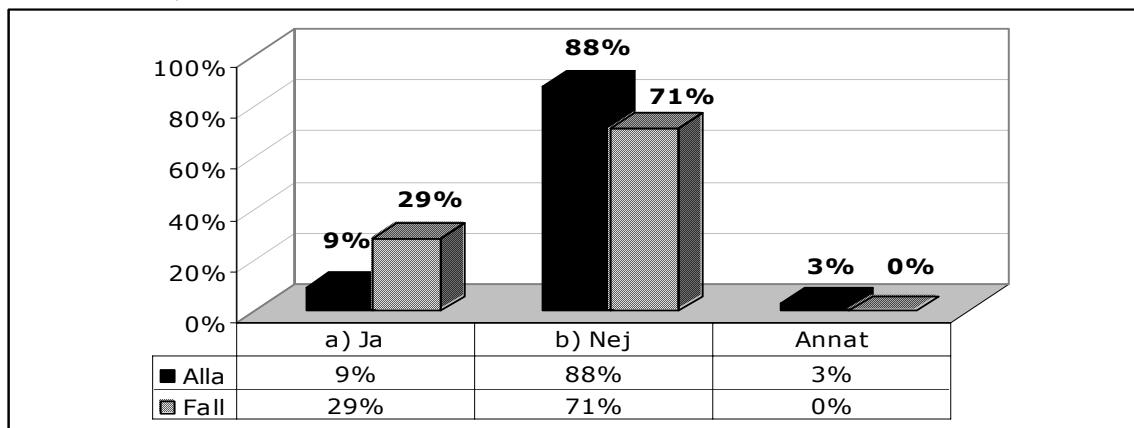

En överväldigande majoritet av Skånes skolor hade inte gjort någon kartläggning av hur stort problemet med hedersrelaterat våld var på deras skola. 100 % av de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst samt de skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 svarade Nej, alltså ej mer än 10 % skillnad. Här fanns inte heller någon signifikant skillnad mellan högstadieskolorna och gymnasieskolorna.

3.2.2. Elevernas inflytande på arbetet

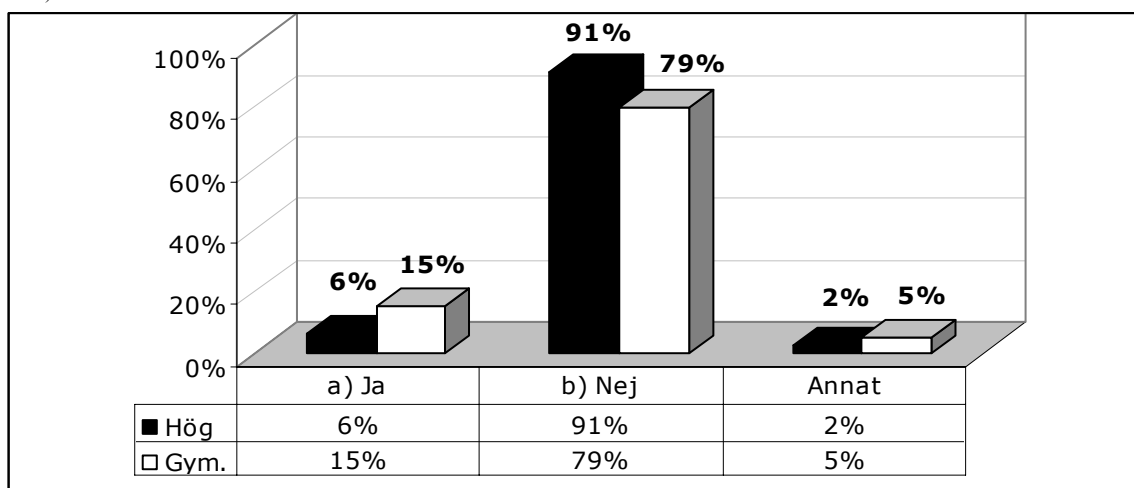
Svaren bygger på fråga 3.4.1. i enkäten ”Har ni tillfrågat elever om hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld?” Totalt svarade 129 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkäter och de skolor som upplevt fall under år 2004 (Har ni tillfrågat elever om hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld?)

Serie ”alla” representerar alla enkäter och serie ”fall” representerar de enkäter som uppgett att de hade haft fall av hedersrelaterat våld år 2004. Majoriteten av skolorna hade inte tillfrågat sina elever om hur de kunde motarbeta hedersrelaterat våld. De skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 hade dock i större utsträckning tillfrågat sina elever. Av de enkäter/skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst eller hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004, svarade 83 % Nej och 17 % Ja. Alltså fanns här ingen signifikant skillnad mellan denna kategori och alla enkäter. Dock fanns här en skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolorna.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Har ni tillfrågat elever om hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld?)

Här kan man se att gymnasieskolorna är bättre på att tillfråga sina elever hur de kan motverka hedersrelaterat våld än högstadieskolorna.

Svarsalternativet 3.4.1. ”annat” gavs av totalt 4 stycken skolor och de kommentarer som framkom var: ”Vet ej”, ”Ja om hur man skulle ha betett sig om det skulle inträffa”, ”Hur skolor kan arbeta generellt med detta” och ”Inte aktuellt”.

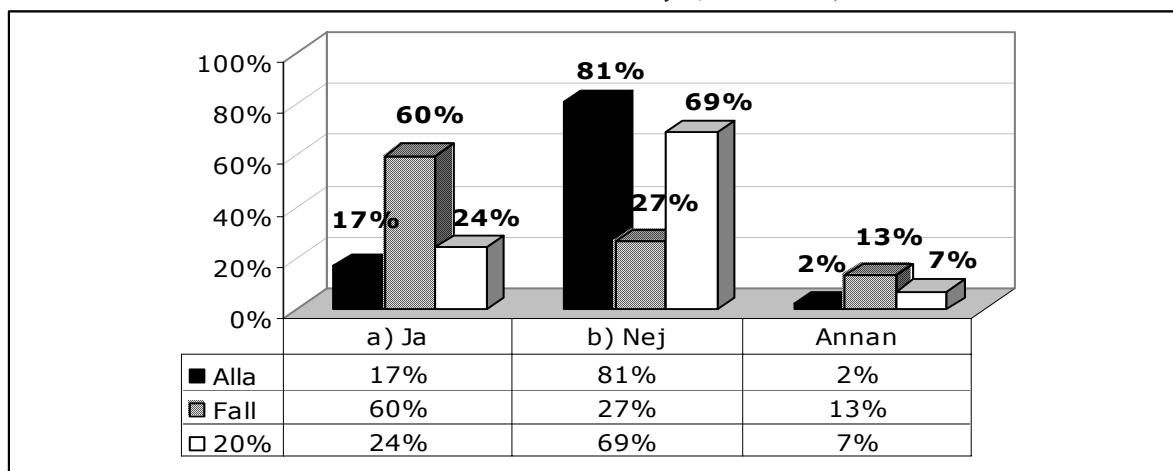
3.3. Skolornas informationsspridning av problematiken

I den här delen behandlas skolornas informationsspridning gällande hedersproblematiken, först hur informationen sprids till eleverna genom broschyrer etc. och sedan om den sprids till föräldrarna genom aktiviteter.

3.3.1. Information till eleverna

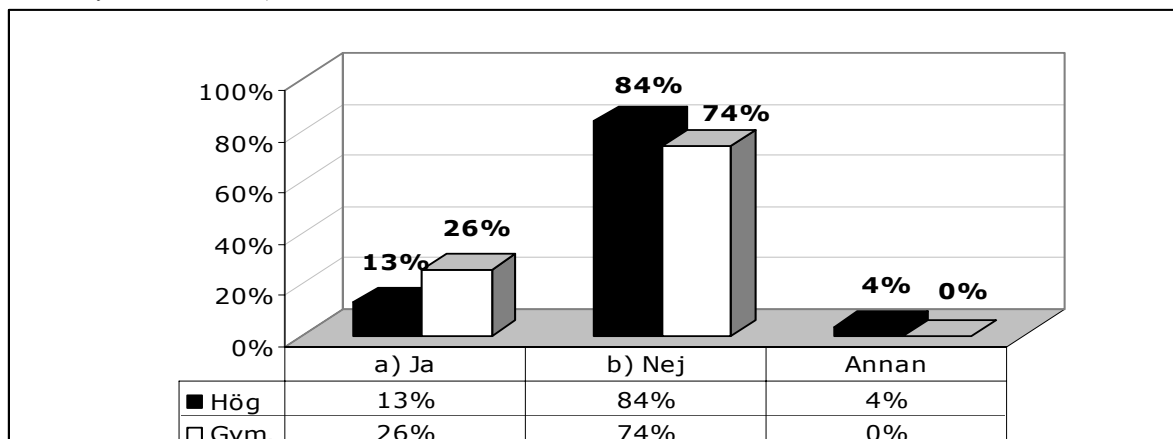
Svaren är hämtade från frågan 5.3. ”Har skolan informationsmaterial för elever mot hedersrelaterat våld så som broschyrer, affischer osv.?”. Totalt svarade 121 stycken skolor på denna fråga.

Diagram baserat på alla enkäter, skolor med hög andel elever med utländskbakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Har skolan informationsmaterial för elever mot hedersrelaterat våld så som broschyrer, affischer osv.?)

Majoriteten av Skånes skolor hade inte något informationsmaterial gällande hedersrelaterat våld på skolan. Dock uppgav ca. 2 % svarsalternativet ”annan” som specificerades med handlingsplaner inom kommunen, på skolan eller att kuratorn hade material. Gruppen av skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld hade mest material gällande hedersrelaterat våld följt av den grupp av skolor som hade hög andel elever med utländsk bakgrund.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Har skolan informationsmaterial för elever mot hedersrelaterat våld så som broschyrer, affischer osv.?)

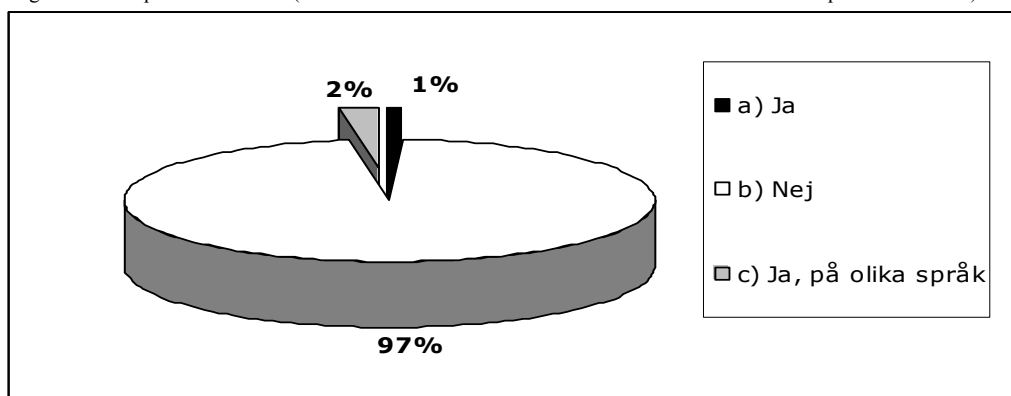
Här kan man se skillnaden mellan högstadie- och gymnasieskolorna där fler gymnasieskolorna hade informationsmaterial än högstadieskolorna.

Totalt svarade 21 stycken skolor på vilket informationsmaterial man hade på sin skola. Sex stycken skolor namngav inte det material som de hade utan skrev bara broschyrer eller litteratur. Två stycken skolor hade överlevnadshandboken från Rädda Barnen, sex stycken hade information från Terrafem och tre stycken hade Alima från Bris. Övrigt namngivet material var; www.elektra.nu, FN: s barnkonvention, Albanska föreningens bok om hedersmord, information från Länsstyrelsen i Skåne län och broschyrer från kriscentrum för män/kvinnor. En skola skrev att broschyrerna hade delats ut till alla elever annars var de flesta hos kuratorn eller skolsystem.

3.3.2 Informationsspridning till föräldrarna

Svaren bygger på fråga 3.5. i enkäten ”Har ni anordnat föräldraaktiviteter där man diskuterat hedersproblematiken?”. Totalt svarade 124 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkätsvar (”Har ni anordnat föräldraaktiviteter där man diskuterat hedersproblematiken?”)

Majoriteten av Skånes skolor hade inte anordnat någon föräldraaktivitet där man tog upp hedersproblematiken. Av de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk

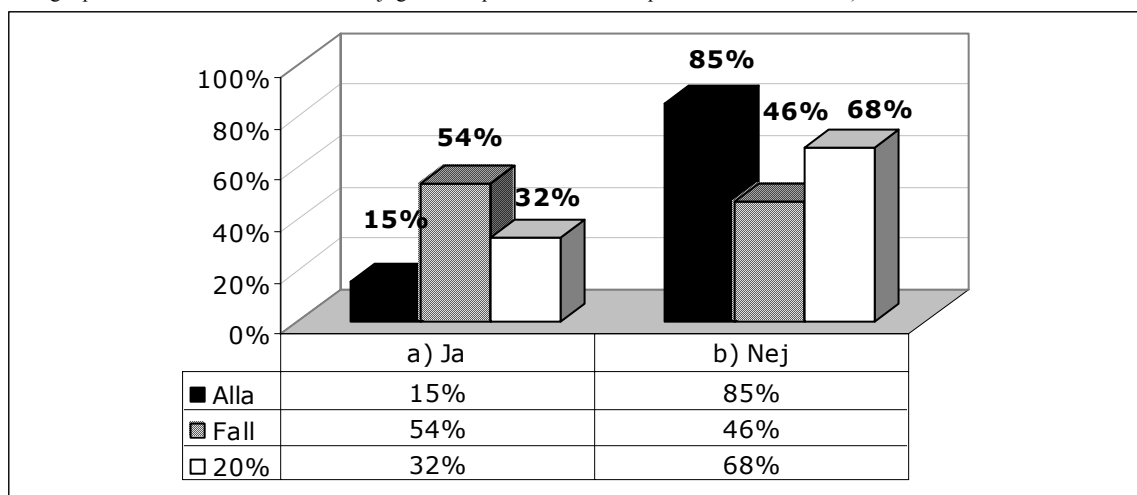
härkomst eller hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004, svarade 3 % Ja, 83 % Nej, 6 % Ja på olika språk samt ett bortfall 9 %. Alltså fanns det ingen större skillnad än 10 %.

Till frågan om skolorna hade anordnat några föräldraaktiviteter gällande hedersrelaterat våld hörde en följdfråga där skolorna fick specificera sitt svar (3.5.2. i enkäten "Förklara ditt svar 3.5.1. "). Två stycken skolor svarade att det inte var aktuellt andra exempel på svarsalternativ var: "Föräldramöten har inte gällt enbart hedersproblematik utan föräldraskap, barn/ungdomssituationen överlag, gemensamma föräldramöten mellan svenska och invandrarfamiljer finns i tankarna som en vidareutveckling av COPE", "På föräldrasamtalen deltar våra utländska pedagoger som har kultur- och språkkompetens", "Skolan kommer att kalla till föräldramöte med föreningen skolor mot rasism", "På skolan finns idag en iman, som har haft samtal med föräldrarna" och "För föräldrar och elever gemensamt kring kulturmöten".

3.4. Hinder i arbetet mot hedersrelaterat våld

Svaren bygger på fråga 5.6. "Finns det några problem som försvårar skolans möjligheter att på bästa sätt bekämpa hedersrelaterat våld?". Totalt svarade 117 stycken skolor på denna fråga.

Diagram baserat på alla enkäter, skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Finns det några problem som försvårar skolans möjligheter att på bästa sätt bekämpa hedersrelaterat våld?)

Serie "alla" representerar alla skolor som har svarat, serie "20 %" representerar de skolor som uppgav att de hade mer än 20 % barn med utländsk härkomst och serie "Fall" representerar de skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. Majoriteten av skolorna upplevde inte att det fanns något hinder i arbetet mot hedersrelaterat våld. Det fanns dock en stor skillnad i svaren mellan de olika kategorierna där den största skillnaden var mellan "alla" skolor och de skolor som upplevt fall under år 2004. Majoriteten av de skolor som hade upplevt fall upplevde också att det fanns hinder i arbetet tvärtemot vad majoriteten av alla skolor svarade. De skolor som hade hög andel elever med utländsk bakgrund var även de medvetna om hinder mot arbetet med hedersrelaterat våld, dock inte lika medvetna som de skolor som hade upplevt fall under år 2004.

Till frågan om det fanns några problem som försvårar skolans möjligheter att på bästa sätt bekämpa hedersrelaterat våld fanns en följdfråga där skolorna ombads specificera vilka

svårigheter som de upplevde (fråga 5.6.1. i enkäten ”Om ja, ange vilka”). De svar som kom upp var bland annat, brist på tid, pengar och engagemang, svårt att nå och samla föräldrar samt i viss mån eleverna, svårt att upptäcka det, otillräckligt med kunskap hos personalen och ingen mental beredskap, språkbarriärer, den utsattes rädsla och ovilja att delta i diskussioner, samarbete som brister och kulturer som medvetet ställer sig utanför samhället.

3.5. Sammanfattning

Generellt sett kan man se att kunskapen och kunskapsspridning om hedersrelaterat våld är ganska låg bland länets skolor även om det finns undantag. Då man ser på hur alla skolor har svarat kan man se att de skyddade boenden som är mest kända i länet är kvinnojourens boende (40 %) och socialtjänstens boende (37 %). 3 % av skolorna svarade att de inte kände till något av boendena. Vid misstanke om hedersrelaterat brott vänder sig skolorna till elevvårdspersonalen i första hand (34 %) och till socialtjänsten i andra hand (17 %).

Väldigt få av skolorna har anordnat någon konferens eller seminarium för sin personal gällande hedersrelaterat våld (2 % hade anordnat och 5 % planerade). Dock fanns här en signifikant skillnad mellan alla enkäter och de som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004. Av de skolor som hade upplevt fall hade större andelen planerat och anordnat konferens (21 % + 7 %) i jämförelse med alla skolor. Dessutom hade 29 % av dessa skolor deltagit på externa utbildningar.

Få av Skånes skolor hade särskilt utbildad personal för hedersrelaterat våld (19 %). Av de skolor som svarade att de hade särskilt utbildad personal nämnde några kurator eller sjuksköterska utan att specificera vilken utbildning de hade gått. Dock var gymnasieskolorna bättre på den här delen då de hade mer särskilt utbildad personal på skolan än högstadieskolorna (28 % vs. 16 %).

Det var inte många skolor som hade gjort en kartläggning av problemet på skolan (4 %) eller som hade tillfrågat sina elever om hur problemet kunde motarbetas (9 %). Dock var både gymnasieskolorna och de skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 bättre på att tillfråga sina elever (29 % av de skolor som upplevt fall och 15 % av gymnasieskolorna hade tillfrågat sina elever).

När det gällde informationsmaterial till eleverna gällande hedersrelaterat våld var det ca en femtedel av skolorna som hade något slags material på skolan. Den kategori som var mest avvikande från majoriteten i denna fråga var de skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004, där 60 % av skolorna hade informationsmaterial. Här fanns även en skillnad mellan gymnasieskolorna och högstadieskolorna där den förstnämnda gruppen hade fler skolor med material (26 % vs. 13 %).

Cirka en tiondedel av skolorna hade ordnat någon slags föräldraaktivitet där problematiken hade tagits upp. Det var inte heller många av skolorna som såg något som försvårade skolans möjligheter att arbeta mot hedersrelaterat våld (15 %). Dock fanns även här en signifikant skillnad mellan kategorierna, där de som upplevt fall under år 2004 och de skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund såg fler svårigheter i arbetet (54% av de som upplevt fall och 32 % av de med hög andel elever med utländsk bakgrund).

4. Specifikt arbete med hedersrelaterat våld

Det här kapitlet kommer att ta upp hur skolorna arbetat specifikt med hedersrelaterat våld, hur de arbetar med handlingsplaner och projekt om rör problematiken och vilka metoder som de använder i arbetet. Först kommer skolornas handlingsplaner att tas upp för att sedan gå in på de skolor som svarade att de hade en handlingsplan mot hedersrelaterat våld. Sedan kommer de projekt som skolorna har uppgitt att de har behandlas och till sist tar kapitlet upp andra metoder som skolorna använder för att upptäcka problematiken.

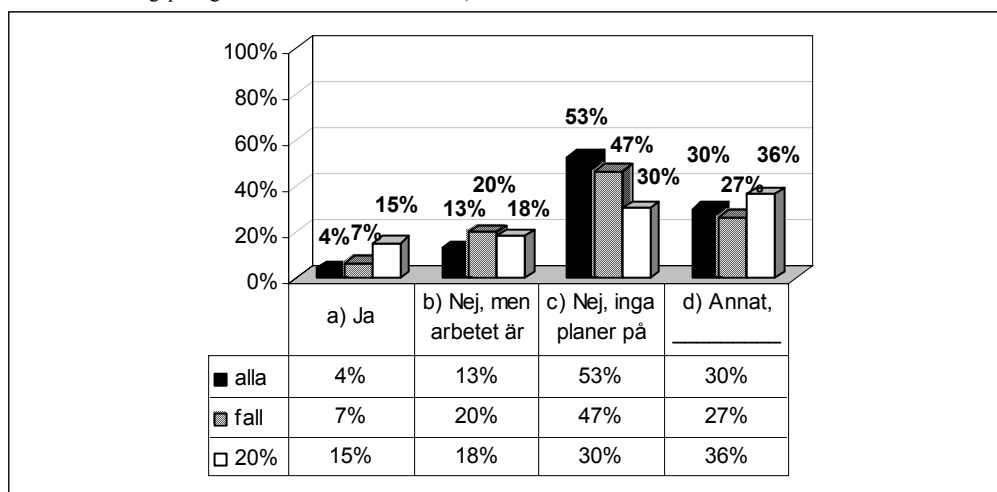
4.1. Handlingsplaner

Det var ytterst få skolor som hade en separat handlingsplan mot hedersrelaterat våld. Däremot var det många skolor som svarade att de hade inkluderat frågan i andra handlingsplaner som t.ex. jämställdhetsplan eller plan mot kränkande behandling. De skolor som uppgav att de hade en handlingsplan mot hedersrelaterat våld var endast sex stycken men i följdfrågorna visade det sig att endast en av dem hade en specifik handlingsplan mot hedersrelaterat våld.

4.1.1. Förekomst av handlingsplaner på skolorna

Svaren bygger på fråga 2.1. i enkäten ”Har skolan en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld?”. Totalt inkom 139 stycken svar på den här frågan, varav vissa skolor preciserade sitt svar under alternativet ”annat”

Diagram baserat på alla enkäter, skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Har skolan en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld?)

Diagrammet visar att ca hälften av Skånes skolor inte hade någon handlingsplan gällande hedersrelaterat våld och inte hade planer på att ta fram en. En ganska stor del av skolorna (31 %) uppgav svarsalternativ d) annat och 17 % hade handlingsplan eller planerade att ta fram. Även här fanns det en skillnad mellan de olika kategorierna där den största skillnaden kunde ses mellan de skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och majoriteten, där den förstnämnda kategorin hade fler skolor med handlingsplaner.

Totalt uppgav 42 stycken skolor svarsalternativet d) annat på frågan om de hade en handlingsplan mot hedersrelaterat våld. Frågans syfte var att de skolor som ansåg att arbetet

tangerade till andra handlingsplaner inom skolan skulle ha en chans att specificera vilken/vilka. De olika svarsalternativen var breda men svaren kan generellt sett delas upp i fyra kategorier; 1) Handlingsplan mot kränkande behandling, våld eller liknande, 2) Handlingsplan gällande jämställdhet, mobbning, elevvårdspersonal eller liknande, 3) Gemensam plan i kommunen och 4) Övriga svar på frågan. Cirka 20 stycken skolor hade handlingsplan mot kränkande behandling, våld eller liknande. Cirka fyra stycken skolor hade handlingsplan gällande jämställdhet, mobbning, elevvårdspersonal eller liknande. Cirka fyra stycken skolor hade gemensam plan i kommunen och det förekom ca 14 stycken svar som ej kunde delas in i någon av kategorierna (Alla svaren redovisas i bilaga två).

4.1.2. Innehållet i handlingsplanen

En av följdfrågorna till de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan var vad den omfattade (fråga 2.1.1. i enkäten "Om ja, vad omfattar handlingsplanen för hedersrelaterat våld?"). Av de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan (sex stycken) uppgav 25 % a) Planerade aktiviteter, 38 % d) Ansvarsfördelning mellan personalen och 38 % e) Annat. Ingen av skolorna uppgav svarsalternativen b) En särskild budget för ev. aktiviteter i handlingsplanen och c) Tidsplan för genomförande av aktiviteter. Svarsalternativet e) Annat, gavs av totalt åtta stycken skolor dock var det bara tre stycken skolor som kommenterade svarsalternativet. De kommentarer som framkom var; "En grupp är tillsatt i kommunen för att upprätta en handlingsplan för hedersrelaterat", "Genomförda aktiviteter" och "Inget specifikt".

Den andra följdfrågan till de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan mot hedersrelaterat våld var vilka aktiviteter som ingick (fråga 2.1.2. i enkäten "Om ni har svarat ja på fråga 2.1.1.(a), vilka aktiviteter ingår?"). Av de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan (sex stycken) uppgav 8 % svarsalternativen a) Utbildningsinsatser för personal, b) Utbildningsinsatser/temadagar för elever, e) Utvecklade rutiner och metoder och g) Andra. 23 % uppgav svarsalternativ c) Stödsamtal med utsatta ungdomar/elever, 15 % uppgav d) Hälsosamtal med utsatta ungdomar/elever och 31 % uppgav f) Utvecklad samverkan med andra myndigheter. Svarsalternativet g) Andra, gavs av totalt fyra stycken skolor som gav kommentarerna: "Vi är fortfarande i initialskedet", "Skola, Polis, socialtjänsten, ungdomsmottagningen. Representanter från familjevåldet, åklagarmyndigheten har bildat ett miniområd som samarbetar med kunskapsutveckling och ökad kompetens", "Utbildning om hedersrelaterat våld, Länsstyrelsen (pågår utan ja-svar)" och "I undervisningen".

4.2.2. Genomförande och utvärdering av handlingsplanen

En av följdfrågorna till de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan var fråga 2.1.3. i enkäten "Har några aktiviteter genomförts enligt handlingsplanen?" Av de sex skolor som uppgav att de hade en handlingsplan svarade 33 % att de hade genomfört aktiviteter, 50 % svarade att de inte hade gjort det.

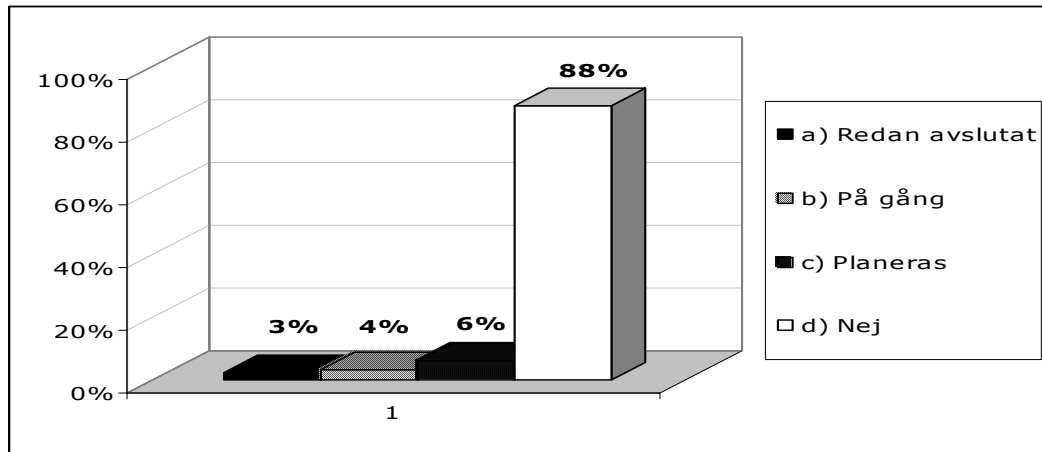
En annan följdfråga till de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan var fråga 2.2. i enkäten "Finns det några dokumenterade utvärderingar och/eller uppföljningar av handlingsplanen?". Av de skolor som uppgav att de hade en handlingsplan svarade 13 % att de hade genomfört aktiviteter, 63 % att de inte gjort det och 25 % uppgav svarsalternativet "Annat". De skolor som uppgav "annat" kommenterade så här: "Nystartad skola vi är inne på

vår 4 termin” och ”Utvärdering varje år”.

4.2. Projekt gällande hedersrelaterat våld

Svaren bygger på fråga 2.3. i enkäten ”Finns det några projekt som gäller hedersrelaterat våld på er skola?” Totalt svarade 113 skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkätsvar (Finns det några projekt som gäller hedersrelaterat våld på er skola?)

Här kan man se att majoriteten av skolorna inte hade några projekt gällande hedersrelaterat våld på sin skola. Andelen som planerade eller som redan hade avslutat något projekt var inte heller särskilt stor. I denna fråga fanns det ingen av de utplockade kategorierna som skilde sig mer än 10 % från majoriteten.

Till frågan om skolorna hade några projekt rörande hedersrelaterat våld fanns i enkäten en följdfråga där skolorna ombads kommentera sina svar (frågan 2.3.1. i enkäten ”Förklara ditt svar på fråga 2.3.”). Totalt svarade 58 stycken skolor på denna fråga. Ca 36 stycken svarade att det inte var aktuellt med projekt på grund av olika orsaker, exempel från denna kategori var: ”Vi har ingen anledning att arbeta med denna fråga”, ”Vi har inte haft några händelser av denna art”, ”?”, ”Skolan har inte sådana elever”, ”Är inte aktuellt då det sociala skyddsnätet i samhället kopplas in vid eventuell misstanke”, ”Vi tror inte på projektarbete när det gäller så allvarliga och universella problem”, ”Eftersom vi har väldigt liten del invandrare här har vi inte några projekt med denna inriktning!” ”Arbetar mot våld, mobbning och trakasserier på annat sätt” och ”Inte aktuellt med tanke på att andelen elever med utländsk bakgrund är 0%”. De övriga 22 stycken svaren på denna fråga var mer skilda, där en del talade om att det ingick i undervisningen, andra om att det skall finnas i det dagliga arbetet, temadagar, speciellt anställd personal som integrationssamordnare, skolsköterska, att det ingår i de olika handlingsplanerna, att skolan arbetar kontinuerligt med respekt, värde, kultur, mobbning, våld etc., att skolan arbetar med värdegrunder osv. (se bilaga 2 för fullständiga svar).

4.3. Andra förebyggande åtgärder och metoder gällande hedersrelaterat våld

I enkäten fanns en fråga om vilka andra förebyggande åtgärder som skolorna genomför att motverka hedersrelaterat våld (fråga 2.1.4. i enkäten ”På vilket sätt genomför skolan andra

förebyggande åtgärder för att motverka hedersrelaterat våld, utöver eventuella aktiviteter i handlingsplanen?”). Totalt svarade 69 stycken skolor på den här frågan. Frågan var öppen och syftade till att låta skolorna specificera allt arbete gällande hedersrelaterat våld som gjordes utanför handlingsplanen. De flesta svaren tangerade till problematiken men det var få skolor som hade särskilda åtgärder eller insatser gällande hedersrelaterat våld. De vanligaste svaren var att man arbetade med samtal av olika slag, med föräldrar, elever, personal, elevvård och i grupper. Ett annat svar var att skolan arbetade med värdegrunder i särskilda samtal eller i undervisningen. Totalt svarade fyra stycken skolor att de inte hade några andra förebyggande åtgärder. Många skolor svarade att man arbetade i lektioner och temadagar med frågan. Många av svaren var generella, d v s man arbetade med mänskliga rättigheter, värdegrunder etc., Det fanns även några svar som mer specifikt gällde hedersrelaterat våld, exempelvis ”Tema i en arbetsenhet ht 2004. ”Elektras Bröder” för alla eleverna år 8-9 vt 2005 plus arbetsinsats” och ”I ämnet livskunskap diskuteras frågan. Skolan har tre utländska pedagoger anställda som har enskilda samtal med elever och föräldrar”. En del skolor svarade att de arbetade med olika handlingsplaner och andra skolor gav mer generella svar som; information, trygghet, moral och etik, lag och rätt (för alla svaren se bilaga 2).

4.4. Sammanfattning

Generellt sett kan man säga att det var väldigt få skolor som arbetade specifikt med hedersrelaterat våld. De projekt, handlingsplaner och metoder som skolorna refererade till i enkäten gällde framförallt generella värderingar och mänskliga rättigheter. Dock fanns det en minoritet av skolorna som hade kunskap om hedersproblematiken och som arbetade specifikt med den. Det är svårt att säga hur många skolor som verkligen lyfter problematiken i handlingsplaner, projekt och det dagliga arbetet. Jämställdhet, mänskliga rättigheter, integrationsarbete etc., tangerar till problemet men att en skola tar upp dessa frågor garanterar inte att problematiken med hedersrelaterat våld behandlas.

5. Skolornas allmänna arbete och behov

I det här kapitlet tas lite av det arbete som kan tänkas tangera hedersrelaterat våld i skolorna upp. Det arbete som tas upp är information om sexualitet bland elever, arbete med jämställdhet och mänskliga rättigheter samt hur närvarande skolkuratorn är på skolan. Kapitlet tar även upp hur skolorna samarbetar och finansierar sitt arbete med hedersrelaterat våld samt vilka behov av stöd de har från Länsstyrelsen i Skåne län.

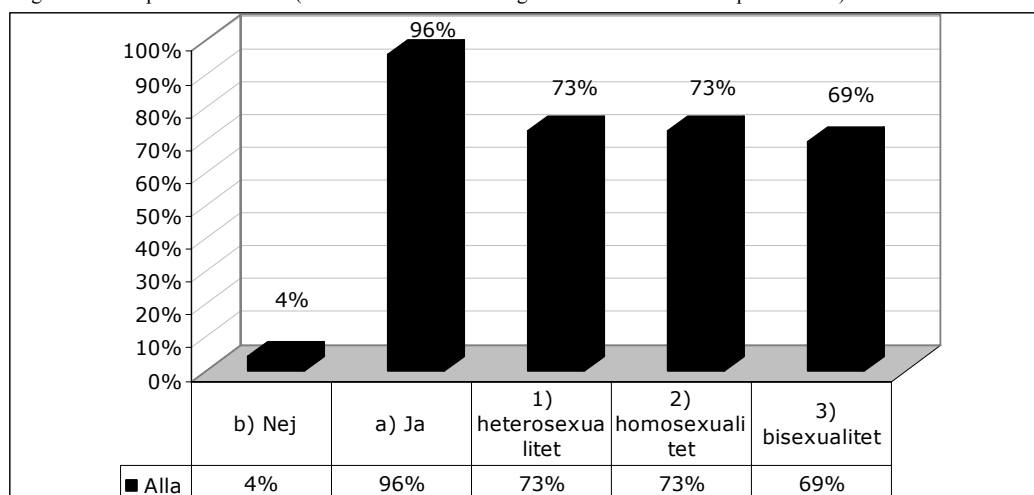
5.1. Skolornas allmänna arbete

Den här delen tar upp frågan om skolorna informerar om sexualitet i undervisningen, hur närvarande skolkuratorn är samt hur de arbetar med jämställdhet och mänskliga rättigheter.

5.1.1. Skolornas information om sexualitet

Svaren nedan bygger på fråga 4.3. ”Diskuteras sexualitet i någon form med alla elever på er skola?” Totalt svarade 124 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkätsvar (Diskuteras sexualitet i någon form med alla elever på er skola?)

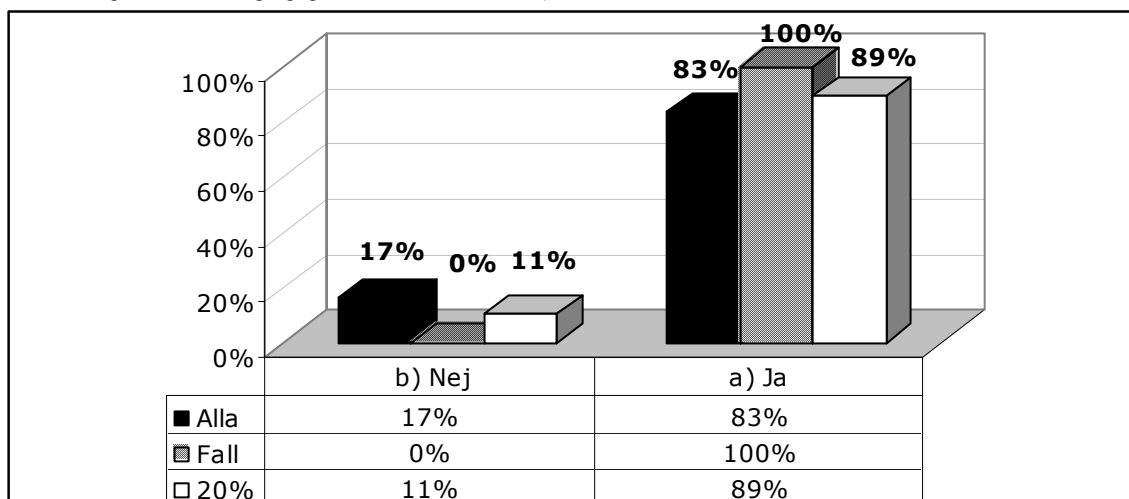

Endast 4 % av skolorna svarade att de inte diskuterar någon form av sexualitet på skolan, 96 % av de tillfrågade svarade att de diskuterade sexualitet på skolan. Av dessa 96 % var det 73 % som diskuterade både heterosexuallitet och homosexualitet samt 69 % som även diskuterade bisexualitet.

5.1.2. Skolkuratoren

Svaren nedan bygger på fråga 4.5. ”Är skolkuratoren på er skola lättillgänglig och finns där eleverna är?”. Totalt svarade 127 stycken skolor på den här frågan.

Diagram baserat på alla enkäter, skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004 (Är skolkuratoren på er skola lättillgänglig och finns där eleverna är?)

Här kan man se att majoriteten av alla skolor har en kurator som är lättillgänglig på skolan. Vissa skolor t ex mindre högstadieskolor delade på en kurator med andra högstadieskolor eller mellanstadieskolor, men det var ytterst få skolor som inte hade någon kurator att tillgå. Här fanns en skillnad mellan alla skolor och de som hade upplevt fall eller som hade hög andel elever med utländsk bakgrund, men det är oklart vad detta beror på.

5.1.3. Skolornas arbete med jämställdhet och mänskliga rättigheter

I enkäten som skickades ut fanns det en fråga om hur skolorna arbetade med jämställdhet (5.4. ”Hur arbetar skolan med jämställdhetsfrågor i relation till eleverna och undervisningen?”).

Frågan var till för att sätta hedersrelaterat våld i ett sammanhang då ämnet tangerar jämställdhetsarbetet. Totalt svarade 115 stycken skolor på denna fråga. Frågan var öppen och eftersom svaren var väldigt breda och omfattande går det inte att utläsa någon statistik över hur skolorna arbetar med jämställdhet. Svaren rörde sig om allt ifrån arbete i specifika projekt till mer generella svar som ”en del av vårt arbete”. De svars kategorier som kom upp var; i undervisningen, i elevrådsarbete, värdegrundsarbete, arbete i diskussionsgrupper med flickor och pojkar, projekt gällande jämställdhet, temadagar med teater etc., samarbete med olika organisationer, en del skolor uppgav att de hade handlingsplaner, en del skolor svarade bara ”ja” och vissa skolor erkände att de inte alls arbetade särskilt mycket med jämställdhet.

När det gällde skolornas arbete med de mänskliga rättigheterna var det många skolor som uppgav samma svar som i frågan om deras jämställdhetsarbete. Svaren bygger på fråga 5.5. ”Hur arbetar skolan med mänskliga rättigheter i relation till eleverna och undervisningen?”. Totalt svarade 111 skolor på denna öppna fråga varav vissa gav en direkt hänvisning till fråga 5.4. Många skolor arbetade aktivt med FN:s barnkonvention, i undervisningen, temadagar och i handlingsplaner. Det var även många skolor som refererade till sin läroplan, värdegrund och

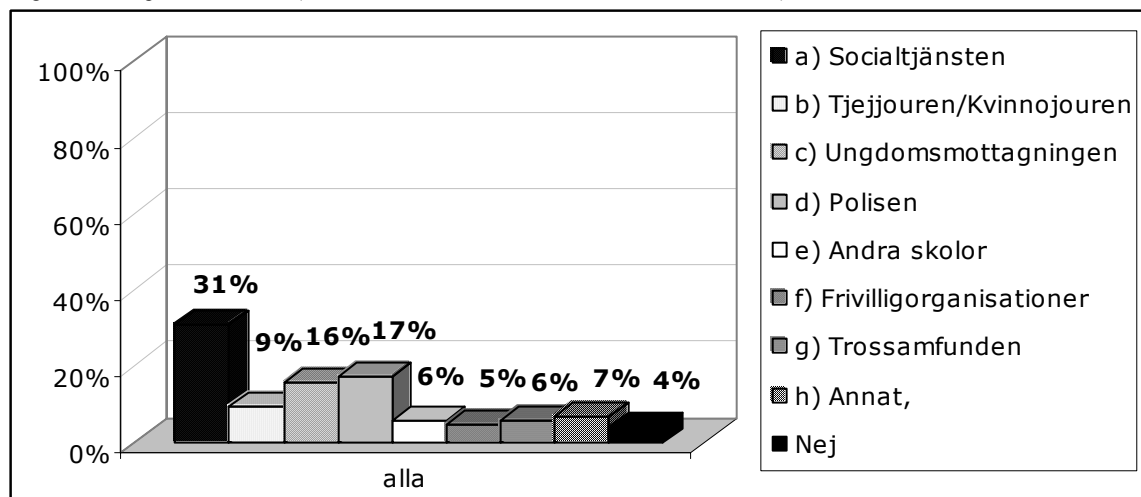
FN: stadgan. Precis som i frågan om skolornas arbete med jämställdhet var många av svaren skrivna i väldigt generella och övergripande termer. Exempel på sådana svar var; i undervisningen, med information, samtal, elevvårdsarbete, inflytandeplanering, aktivt, etc. ur vilka man inte kan utläsa varken kvaliteten eller kvantiteten av arbetet. Några skolor svarade dock mer ingående varav bara ett fåtal nämns här pga av utrymmesbrist. Några exempel är: ”SO-undervisningen, undervisning i ”rättvis handel”, arbetsmiljö dag och demokratidag”, ”Vi använder materialet i MOD-pärmen och materialet födda fria, samtliga lärare och elevvårdspersonal har tillgång till det”, ”Projekt tillsammans med Rädda Barnen”, ”Aktivt inom samhällskunskapsundervisningen, skolan anordnar och deltar i andras FN-rollspel” och ”Enligt Läroplan L & F-94, lokal kurs: Barnkonventionen erbjuds som individuellt val”.

5.2. Samarbete/Finansiering

5.2.1. Samarbetspartner

Svaren nedan bygger på fråga 6.1. ”I ert arbete mot hedersrelaterat våld, samarbetar ni med:”
Totalt inkom 152 stycken svar på denna fråga varav flera skolor gav flera svar.

Diagram baserat på alla enkätsvar (I ert arbete mot hedersrelaterat våld, samarbetar ni med:)

Här kan man se att det största samarbetet sker mellan skolorna och socialtjänsten, följt av samarbete med polisen och ungdomsmottagningen. Här fanns ingen skillnad större än 10 % mellan alla enkäter och de speciellt granskade kategorierna.

Till frågan om vilka organisationer som skolorna samarbetade med fanns det en öppen följdfråga där skolorna fick förklara vad samarbetet handlade om (6.1.1 ”Om ja, förklara vad samarbetet handlar om?”). Det här var en öppen fråga och svaren var skiftande dock var vissa svar mer frekventa än andra. Många skolor svarade att samarbetet var sporadiskt och kontakt togs vid behov vid enskilda ärenden, andra skolor svarade mer flytande att de hade ständig kontakt eller regelbunden kontakt genom nätverk, samråds- eller arbetsgrupper, utformande av handlingsplaner inom kommunen etc. Det var även en del skolor som svarade att samarbetet ägde rum vid speciella projekt som temadagar och att kontakten bestod av diskussioner och

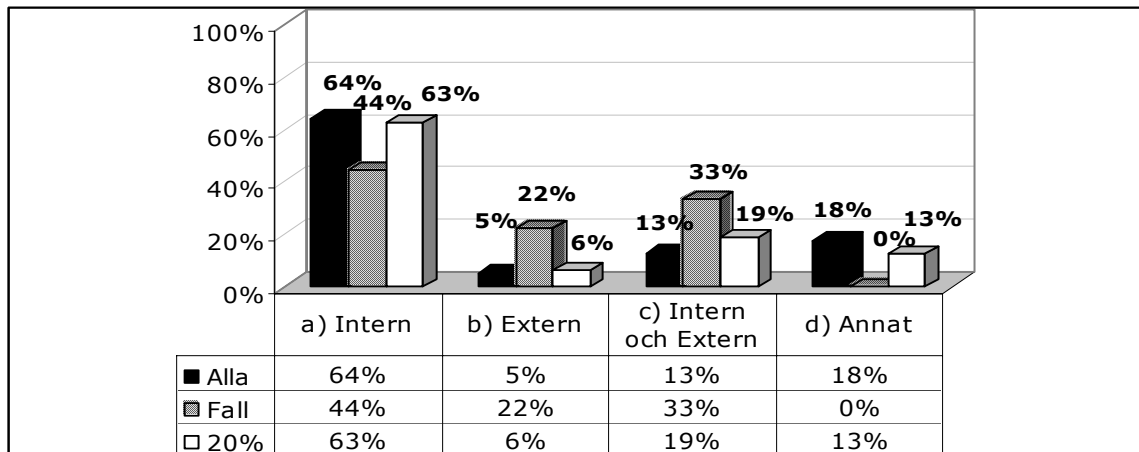
information. En del skolor använde kontakter för konsultation och gemensam handläggning. En skola svarade även att samarbetet handlade om att utbilda personalen.

5.2.2. Finansiering av arbetet

Svaren nedan bygger på fråga 6.2. "Vilken finansiering använder ni för utbildning/projekt mot hedersrelaterat våld?". Totalt svarade 39 stycken skolor på denna fråga.

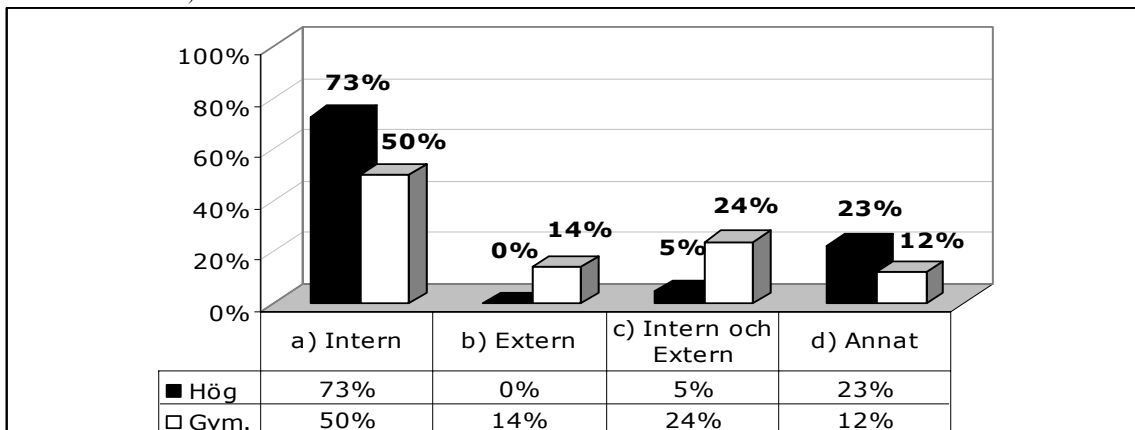
Diagram baserat på alla enkäter, skolor med hög andel elever med utländsk bakgrund och de som upplevt fall under år 2004

(Vilken finansiering använder ni för utbildning/projekt mot hedersrelaterat våld?)

Eftersom det var så få skolor som svarade på frågan kan det finnas en del felmarginaler, dock kan man utläsa en trend. Av de skolor som svarade använde de flesta intern finansiering följt av andra alternativ. Här kan den största skillnaden ses mellan majoriteten och de skolor som upplevt fall där det var betydligt vanligare med extern finansiering.

Diagram baserat på högstadie- och gymnasieskolornas svar (Vilken finansiering använder ni för utbildning/projekt mot hedersrelaterat våld?)

När det gällde finansiering av arbetet mot hedersrelaterat våld fanns det även en signifikant skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolorna där de sistnämnda hade mer extern finansiering.

5.3. Behov av stöd från Länsstyrelsen i Skåne län

Sist i enkäten fanns det en öppen fråga om vad skolorna i Skåne län önskade att Länsstyrelsen skulle hjälpa till med (fråga 6.3. ”Vilken typ av stödjande insats skulle ni önska från Länsstyrelsen i Skåne län?”). Totalt svarade 49 stycken skolor på denna fråga.

Många skolor önskade att Länsstyrelsen i Skåne län skulle hjälpa till med utbildning, medel samt information om och förslag till handlingsplaner. Här kommer ett utdrag av de stödjande insatser som skolorna önskade sig från Länsstyrelsen i Skåne län: Information och förslag på åtgärder som bör vidtas, förstärka socialtjänst och polis, utbilda personal som har med barn och ungdomar att göra, vet ej, metoder/verktyg för att identifiera hedersproblematik, konkreta preventiva metoder för både ungdomar och föräldrar, framtagande av eller tillhandahållandet av lämpligt informationsmaterial/broschyrer, informationsmaterial som kan användas i kommunikationen med föräldrarna, till organisationer som kan stödja i det förebyggande arbetet, alla pedagogiskt upplagda informationer är välkomna antingen i form av studiehäften, böcker, filmer, video, cd eller Internetbaserat material, kostnadsfria utbildningsdagar för skolpersonal, sammanfattning av framgångsrika arbetssätt och metoder och förhållningssätt, hjälp med att upprätta en enhetlig handlingsprogram för skolor, aktuell rapportering om situationen, tydlighet från Länsstyrelsen vilka stödjande insatser som redan finns i tex. Helsingborg, möjlighet att utnyttja resurserna vid ovanstående tillfällen (i samband med inslag i det tematiska arbetet och vid specifika temadagar) och nätverk bildning.

5.4. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man se att det arbete som tangerar hedersproblematiken ute bland skolorna ser förhållandevis bra ut på pappret. Dock är det svårt att utläsa kvalitén och kvantiteten eftersom de flesta svaren var väldigt generella. Det är även svårt att se hur detta påverkar arbetet med hedersrelaterat våld. När det gäller skolornas samarbete med olika myndigheter och organisationer var det socialtjänsten som flest skolor hade kontakt med. Även här var det svårt att utläsa hur omfattande kontakten och samarbetet var eftersom de flesta kommentarer till samarbetet var i generella termer som ”vid behov”. Skolorna använde framförallt intern finansiering för arbetet mot hedersrelaterat våld. Dock fanns här en skillnad mellan de skolor som upplevt fall av hedersrelaterat våld på skolan under år 2004 och de som inte upplevt, där den förstnämnda gruppen hade mer extern finansiering. Många skolor önskade att Länsstyrelsen i Skåne län skulle hjälpa till med utbildning, medel samt information om och förslag till handlingsplaner och förebyggande åtgärder.

6. Fortsatt arbete

I dagsläget är det svårt att dra några slutsatser om hur situationen ser ut på skolorna i Skåne län när det gäller hedersrelaterat våld. Undersökningen har inte gjort något urval av skolor och materialet är därför svårbearbetat eftersom varje skola svarar utifrån deras specifika förutsättningar. En del skolor anser sig inte ha eller har inte problemet, medan andra skolor ser det som högaktuellt och ett fåtal skolor har upplevt fall av hedersrelaterat våld på skolan. Ifall materialet hade bearbetats utan att särskilja mellan de olika kategorierna hade situationen sett någorlunda bra ut i Skåne Län. Dock vet man utifrån erfarenhet att problemet är svårt att upptäcka innan den grundläggande kunskapen finns. Ett exempel är frågan om skolorna har speciellt utbildad personal i hedersproblematiken där en del skolor svarade nej men uppgav att de hade en kurator som hade gått en kurs medan andra skolor svarade ja och uppgav att de hade en kurator. Detta kan förklara varför skillnaden mellan de olika kategorierna av skolor är så stor. Den kategori som i undersökningen ansåg att frågan berörde dem mest var de skolor som hade upplevt fall av hedersrelaterat våld under 2004, följt av de skolor som hade mer än 20 % elever med utländsk bakgrund. Det fanns även en signifikant skillnad mellan högstadie- och gymnasieskolorna i många av frågorna där gymnasieskolorna var mer berörda av hedersrelaterat våld.

Undersökningen kan i sin helhet betraktas som en förstudie som ger en första bild av skolornas kunskap och problem. Förhoppningen är att undersökningen skall följas upp och att ett utvecklingsarbete kan startas med de skolor som har svarat att problematiken existerar på deras skola och övriga intresserade skolor.

Det som har lyfts fram i den här undersökningen av skolorna själva som förslag till Länsstyrelsen i Skåne läns fortsatta arbete är bland annat:

- att stödja skolorna i nätverksbyggande, nya som gamla
- att anordna utbildningar om hedersrelaterat våld
- att ta fram information om problematiken, gärna pedagogiska, konkreta och aktuella material
- att sprida information om framgångsrika projekt, arbetssätt, handlingsplaner och metoder
- att hjälp till med att upprätta ett enhetligt handlingsprogram

Bilaga 1

En operationell beskrivning av hedersrelaterat våld*

- våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad
- hederstänkandet har en avgörande roll och tydligt skiljer sig de här brotten från andra former av patriarkalt våld mot kvinnor och flickor
- våldet är planerat
- våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat
- förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet. *Förövarna är i första hand närstående män, men även kvinnor deltar*
- våldet drabbar individen av kvinnokön från det att de blir könsmogna, dvs. från ca tolv-tretton års ålder och under resten av livet
- våldet är först och framför allt psykiskt (kränkning, skuld-skambeläggning, förödmjukelser, nervärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelse, hot) och socialt (isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel, avvikande beteende, deprivation/ekonomiskt nöd, ofrivilligt bortförande)
- i förlängningen är våldet ofta även sexuellt (tvång till oönskat sex och/eller sex med oönskad/okänd person genom ofrivilligt äktenskap, *indirekt påtvingat äktenskap och tvångsäktenskap*) och fysiskt (från örfil till mord)
- ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning
- våldet kan även drabba pojkar och unga män om de allierar sig med eller på något annat sätt stödjer eller beskyddar en flicka eller kvinna som inte fogar sig. *De kan även drabbas p g a val av fel partner enligt kollektivet*
- våldet kan utövas mot individer av bägge kön på grund av sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande och mot kvinnor om de inte är fruktsamma

* Definitionen är hämtad från Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport: 18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar utsättas för så kallat hedersrelaterat våld 2003-2004, januari 2005. Länsstyrelsen i Skånes egna tillägg anges i kursivstil.

Bilaga 2

Öppna frågor i enkäten

4.1. Vad ser ni som ert huvudansvar och huvuduppgift i arbetet mot hedersrelaterat våld?

(Totalt svarade 88 stycken skolor)

- Att uppmärksamma det
- Utbildning av hela Bladins skola
- Förebyggande arbete bland eleverna, upptäcka, ta kontakt med socialen
- Att anmälan går till rätt instans för att eleven skyddas. Att info ges till berörd personal på skolan. Att vara uppmärksamma och vara lyhörda på tecken som kan visa sig vara hedersrelaterat
- Att personalen har kunskap om problemet. Att personalen vet hur de skall agera om något händer, att arbeta förebyggande
- Ha koll på våra ungdomar så att sådant ej förekommer
- Se till att de utsatta får skydd och kontakt med socialtjänst och polis
- Information om företeelsen. Skolan är skyldig att motverka våld av alla slag. Professionell personal skall handlägga enskilda ärenden.
- Att skydda de unga från våldet. Att övervinna kulturella hinder i samtal med föräldrar och anhöriga
- Att alla vi vuxna vågar se och vågar lyssna.
- Ingen skall utsättas för kränkande behandling
- Individuellt stöd. Alla fall är olika
- Tidig upptäckt, rapport elevvårdsteam, kontakta socialen och polis
- Förmedla ett önskvärt förhållningssätt avseende synen på oss själva och vår omgivning.
- Kunskapsförmedlare. Tydliga gränssättare- vad som är acceptabelt rep. Ej acceptabelt i vårt samhälle.
- Förebygga lyfta fram problematiken skydda utsatt person, förmedla kontakter med myndigheter
- Anmälningsskyldighet, uppföljning, samtal
- Förebyggande arbete i tjejgrupp
- Informera, upptäcka, anmäla
- Att när situationen uppstår agera för att i förhand skydda elever som blir utsatta
- Ingripa i individuella ärenden till skydd för eleven. Att informera och visa på olika vägar, lära barnen att våga ta ställning och kunna motivera sig. Att föra en dialog med föräldrar om uppföstran, kulturskillnader barns villkor i Sverige.
- Att ge barn/ungdomar kunskap om respekt och hänsyn. Alla människors lika värde. Att ge dem information.
- Att upptäcka och stödja, den som är i farozonen eller råkat ut för det.

- Att motverka detta.
- Att belysa problematiken och visa på alternativ om man blivit utsatt för det
- Att vara uppmärksam. Lyssna av. Ge information. Ha god kontakt med socialtjänsten.
- Att det inte accepteras. Såsom "så gör dom"
- Förebygga, hjälpa, anmäla
- Trygg utbildningssituation. Hjälpa till rätt instans. Arbeta med jag stärkande och med demokratifrågor och värdegrund
- Att följa barnkonventionen
- Stödja ungdomarna anmäla till socialtjänsten
- Att vara observanta och lyhörda för att stötta och hjälpa elever
- Jämlikhetsarbete
- Att motverka alla former av hedersrelaterat våld genom att utbilda eleverna i demokrati och jämställdhet
- Vaksamhet och handling
- Uppmärksamma och förebygga (2 stycken skolor)
- Upptäcka, skydda, ge stöd
- "Se det"!
- Se till att upplysa om att detta är förbjudet enligt svensk lag. Ge information vart man ska vända sig som enskild. Hjälpa eleverna som eventuellt kan bli utsatta. Göra upp en handlingsplan.
- Att jobba i det dagliga arbetet. Men gör punktinsatser ex. temadagar
- Öka kompetensen, upptäcka, informera
- Att motverka det och skydda de som är drabbade
- Motverka som en del av vårt elevvårdsarbete
- Att upptäcka elever i riskzonen och slå larm till rätt instans
- Att se till att alla (personal, elever, föräldrar) är väl förtrogna med vår gemensamma värdegrund
- Upptäcka, preventivt arbete på skolan i syfte att stärka självkänslan hos varje elev. Projekt i syfte att förklara feminism och skillnader mellan pojkar och flickor.
- Att upptäcka det och anmäla vidare. Arbeta förebyggande genom samtal.
- Anmälningsplikt - alla barn och ungdomar har rätt till en trygg uppväxt - fysiskt och psykiskt. Tät kontakt med familjen och barnet.
- Information och upptäckt
- Nolltolerans
- Upplysning och information
- Utsatta flickor skall få skydd. Information och stöd till flickor för att ge dem möjlighet att fatta självständiga beslut. Information till föräldrarna.
- Förebygga, Upptäcka, bekämpa
- Att var lyhörda!
- Upplysa och förhindra
- I enlighet med läroplanen

- Försöka förebygga så att det inte inträffar men om det sker skydda/hjälpa/stödja den utsatta. - Att medvetandegöra / ge kunskap till omgivningen.
- Upplysning stöd till utsatta
- Informera sig och agera med stöd för (preventivt) offer.
- Att stötta eleverna till max och agera direkt
- Skydda, motverka och anmäla
- Identifiera och skapa skydd
- Insikten om allas lika värde oavsett identitet, kön, handikapp etc.
- Att skolan är en del av den sociala omsorgen om eleverna
- Att upptäcka och fungera som ett stöd för de elever som berörs
- Att låta värdegrundsfrågorna ha en framskjuten plats i skolan, samt att agera för att hjälpa eleverna om de blir utsatta för kränkande särbehandling exempelvis hedersrelaterat våld.
- Etisk-moraliska diskussioner upplysning
- Förebygga och upptäcka
- Normala aktiviteter etik och moral, lag och rätt
- Att ge den kunskap och dialog som krävs för att eleven skall kunna förhålla sig till frågan samt/och därmed ta avstånd
- Att vara mycket observant på om något sådant skulle dyka upp.
- Hålla oss informerade om problematiken och vara uppmärksamma på om det finns på vår skola
- Stort ansvar för berörda elever om problem skulle uppstå
- Att alla människor skall behandlas lika oavsett kön, ras, etnisk bakgrund eller annan kroppslig förmåga. Människors lika värde!
- Att vara uppmärksam och lyhörd för problematiken
- Omsorgen om den enskilde eleven
- Att vara observant och medveten.
- Att väcka frågan i samband med elevvårdskonferens
- Information, diskussion
- Förebyggande arbete. En bra handlingsplan för hantering av denna typ av våld.
- Samma ansvar som vi har i alla andra sammanhang, stå på elevens sida/rätt
- Information
- Vara uppmärksam
- Att arbeta för demokrati och allas lika värde inom alla områden
- ?
- Upptäcka, bearbeta, informera, anmäla vidare vid behov
- Vi motverkar allt våld
- Trygghet under skoldagen. Överlämnade till polis och sociala myndigheter
- Att inte tåla en utsatt person "hamnar mellan stolar"

Svarsalternativet "annat" på fråga 2.1. i enkäten "Har skolan en handlingsplan gällande hedersrelaterat våld?"

Har handlingsplan mot kränkande behandling, våld eller liknande

- Har en plan mot våld och annan kränkande behandling
- Vi har en plan mot våld och kränkande behandling
- Handlingsplan mot alla former av kränkande behandling
- Plan mot kränkande särbehandling
- Vi har en övergripande policy mot kränkande behandling där vi berör alla aspekter utifrån värdegrunder och där vi också aktivt arbetar med det förebyggande arbetet. Vi har ett arbetssätt som innebär att så fort vi får indikationer på att något hänt, tar vi tag i problemet.
- Handlingsplan mot våld finns
- SE MÄNNISKAN Förebyggande åtgärder mot våld och kränkande behandling
- Handlingsplan mot kränkande behandling
- Plan mot kränkande behandling
- Arbetar med handlingsplan mot kränkande särbehandling
- Ingår i skolans plan för att motverka alla former av kränkande behandling
- Plan mot kränkande behandling
- Nej, ingår i läroplanen för kränkande behandling
- Handlingsplan mot hot och våld
- Jämställdhetsplan, antimobbningsplan
- Nämns i plan motkränkande behandling
- Kränkande behandling
- Vi har en handlingsplan gällande allt våld, ej specifikt för hedersrelaterat
- Plan mot "hot och våld finns"
- Nej, handlingsplan mot våld finns. Om det behövs särskild handlingsplan om hedersrelaterat våld skall diskuteras i elevvårdsteamet för kommunen.

Har handlingsplan gällande jämställdhet, mobbning, elevvårdspersonal eller liknande

- Inte aktuellt i dagsläget med spec. plan för hedersrelaterat våld. Vi har plan för jämställdhet, trygghet osv.
- Elevvårdsplan
- Krisplan och arbetsmiljöplan samt anti-mobbningsplan
- Ingår i antimobbningsplan

Har gemensam plan i kommunen

- En gemensam plan för hela kommunen är på gång att arbetas fram av en arbetsgrupp med repr. Från socialtjänst, BUP, Skolkuratorer, polis, åklagare mfl.
- Kommunens nätverksgrupp är på gång att få fram bla gemensam handlingsplan för kommunens skolor
- Kommunen och L-K-S gymnasieförbund har en gemensam handlingsplan
- Vi har en kommunal handlingsplan angående flickors situation i patriarkala familjer

Övriga svar på frågan

- Vi har stött på detta med de förtecken som ni använder för att kalla våld och förtryck mot unga för hedersrelaterat. Vi ser allvarligt på allt våld och förtryck mot våra elever och är det en närstående som utövar detta så har vi handlingsplan för detta oavsett föräldrarnas kulturella/geografiska bakgrund. Vi har haft unga med svensk födda föräldrar som utövat våld och förtryck mot sina döttrar för att hindra dem att umgås med jämnåriga på ett åldersadekvat sätt.
- Kamratstödande ART utbildning = förebyggande i de lägre klasserna
- Klart uttalad policy över önskat förhållningssätt och människosyn
- Nej, men om behov uppstår
- Finns handlingsplan för att hjälpa flickor som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar
- Kommer att diskuteras
- Yrkesgemensam handbok för personal som möter hedersrelaterat våld
- Diskussion om hur en sådan handlingsplan bör utformas har påbörjats
- Etiska riktlinjer
- Ingår i elevvårdsarbetet
- Vi har inte funnit anledning att särskilt ha en plan för hedersrelaterat våld. Jämställdhet, diskriminering, kränkande behandling har planer.
- Ingår i skolans plan mot eleven utsatthet i hemmet och rutiner beträffande anmälningsplikten
- Kommer att ta fram om det blir aktuellt med elever inom riskzonen
- Det ingår i vår modell

Fråga 2.3.1. i enkäten ”Förklara ditt svar på fråga 2.3.”

Svaren är uppdelade i kategorierna ”Ej aktuellt eller liknande” och ”övriga svar”. Fråga 2.3.1 var en följdfråga till 2.3. i enkäten ”Finns det några projekt som gäller hedersrelaterat våld på er skola?”.

Svarat ”Ej aktuellt” eller liknande

- Vi har ingen anledning att arbeta med denna fråga
- Vi har inte haft några händelser av denna art
- Andra områden prioriteras för våra studenter
- Vi har ingen flicka i de äldre årskurserna från kultur där hedersrelaterat våld kan förekomma
- Det har inte varit något projekt vi har prioriterat
- Det har inte förekommit något hedersrelaterat våld. Invandrarbarn saknas
- Skolan är relativt heterogen i fråga om kulturell spridning. Unga har hittills inte utsatts för "hedersrelaterat våld"

- Riktade projekt till just detta ämne har inte ägt rum, men många insatser (schemalagda och frivilliga) sker ständigt. Killgrupp, tjejgrupp, dialog, mentorstid...
 - Finns så väldigt mycket att prioritera
 - Behovet finns ej
 - Inte aktuellt med tanke på att andelen elever med utländsk bakgrund är 0%
 - Har inte varit aktuellt
 - Vi har aldrig haft problemet och därför är det ingen prioriterad fråga
 - Har diskuterats men tidsutrymme saknas för tillfället
 - Har ej prioriterats ej heller känts så angeläget
 - Finns i nuläget inget behov
 - Vi har inte problematiken här beroende på befolkningssammansättningen i byn
- Problematiken har så pass liten omfattning
- Har ej varit aktuellt (2 stycken skolor)
 - ?
 - Skolan har däremot arbetat konkret med FN:s barnkonvention
 - Vi har inte denna typ av problematik, alltså finns inget behov av projekt som enbart är riktade mot hedersrelaterat våld.
 - Eftersom vi inte har så många invandrabarn i vårt område har detta inte varit aktuellt
 - Problematiken diskuteras generellt i vissa grupperingar, ej som projekt
 - Vi har inga elever eller har haft där hedersrelaterat våld är aktuellt
 - Det är först under innevarande läsår som skolan fått en större andel elever med utländsk bakgrund. Vi har inte tidigare sett något behov och ej heller i dagsläget fått signaler om behov.
 - Vi tror inte projektarbete när det gäller så allvarliga och universella problem
 - Problemet existerar inte i vår skola
 - Eftersom vi har väldigt liten del invandrare här har vi inte några projekt med denna inriktning!
- Arbetar mot våld, mobbning och trakasserier på annat sätt.
- Problemet uppfattas som i stort sett obefintligt
 - Det är inte något problem.
 - Vi upplever fn inget behov, men är självklart medvetna om förekomsten i det svenska samhället och därför observanta
 - Skolan har inte sådana elever
 - Har ännu inte varit en aktuell fråga. De flesta som går på vår skola går i åk 1, så det är en relativt ny förekomst
 - Se fråga 1.3
 - Är inte aktuellt då det sociala skyddsnätet i samhället kopplas in vid eventuell misstanke

Övriga svar

- Vi har däremot ett demokratiprojekt
- Jag är nyligen anställd på skolan som kurator. Min vision är att även Enoch Thulin ska delta i projektet
- Allt våld och kränkande behandling motarbetas och tas på allvar
- Frågan kan tas upp i kurserna tex. Religion, samhällskunskap, psykologi

- Två anställda integrationssamordnare. Skolsköterska deltar i samverkansgrupp Kvinnofrid och Länsstyrelsens nätverk.
- Diskuteras på SO-lektioner
- Etniska samtal, samarbete med kyrkan och andra organisationer
- När planen är färdig kommer en "infodag" att hållas
- Skolan försöker ha det som del i det dagliga arbetet
- Sökt och erhållit projektmedel för att utarbeta lokala aktiviteter och utbildningsinsatser
- Anledningen till att det planeras är att ämnet är högaktuellt
- Tema dag på skolans val
- Något projekt som omfattar hela skolan finns inte, men i de olika ämnena tas frågan upp när det är aktuellt, tex. när frågan ventileras i massmedia.
- Ingår som en del i antimobbningsplanen samt planen för att förhindra kränkande särbehandling. Kris/Katastrofplanen skall täcka detta område.
- En arbetsgrupp är tillsatt och har för avsikt att utveckla och förbereda projekt
- Vi jobbar med ett värdegrundsmaterial som heter Livsviktigt
- Arbetar mycket med allmänna mänskliga värderingar
- Frågan tas upp i skolans vårdande instanser när signaler antyds
- Temadagar
- Vi arbetar varje dag/vecka enligt jämställdhets- och antimobbningsplanen och ser inte det arbetet som "projekt"
- Vi arbetar kontinuerligt med frågor kring, respekt, ansvar, värde och kultur

Fråga 2.1.4. i enkäten ”På vilket sätt genomför skolan andra förebyggande åtgärder för att motverka hedersrelaterat våld, utöver eventuella aktiviteter i handlingsplanen?”

(Totalt svarade 69 stycken skolor på den här frågan)

För att förenkla läsningen är svaren uppdelade i kategorier kategorierna är; 1) Värdegrundsarbete, samtal, diskussioner och grupper med elever, personal, föräldrar etc., 2) Inget, 3) Lektioner och/eller temadagar, 4) Handlingsplaner eller samarbete samt 5) Övriga svar på frågan.

Värdegrundsarbete, Samtal, diskussioner och grupper med elever, personal, föräldrar etc.

- Värdegrundssamtal
- Värdegrundsdagar för åkurs 1 gällande relationer info från ungdomsmottagningen och RFSU
- Skolan har arbetat intensivt med värdegrundsfrågor och gemensamt förhållningssätt
- Värdegrundsarbete är en del i den vanliga undervisningen samt i temastudier
- Samtal och diskussioner med eleverna
- Samtal med elever och föräldrar samt diskussioner i personal grupper. Kamratstödande bland elever F-9.

- Lyfter fram frågan i diskussionen med eleverna ofta i anknytning till verkliga händelser. Etiska samtal
- Kuratorssamtal
- Vi har samtal med kurator för alla ungdomar. Kamratstödjare, stödinsatser för föräldrar "absolut förälder". Handlingsplan för jämställdhet. Handlingsplan mot xenofobi. Handlingsplan mot mobbning.
- Etniska samtal, samarbete med kyrkan och andra organisationer
- Diskussioner värderingsövningar
- Ständigt pågående samtal om människosyn och värdegrund
- Diskussioner om aktuella händelser - info om sex och samlevnad -diskussioner om våra kulturella skillnader i dessa frågor. Rättigheter och skyldigheter avseende sex och samlevnad för kvinnor och män.
- Diskussioner inom framförallt so -undervisningen
- På JUJK genomförs tjej och killgrupper där bla frågor inom detta spektrum diskuteras.
- Frågorna diskuteras också med föräldrar igrupp på integrationsenheten
- Antimobbningsplan och verksamheter. SANT-verksamhet Samlevnad-Alkohol-Narkotika-Tobak
- Fritidsverksamhet efter skolan "öppet Dammhag". Läxläsning på em, direkt efter skolan.
- Tjejgrupper några killgrupper.
- Elevvård, klass och elevråd, förtroenderåd, undervisning, enskilda samtal
- Personalens dagliga arbete för att visa på allas lika värde. Det normala och förebyggande arbetet vid alla former av kränkning eller hot. Stödsamtal med elever vårdpersonal. Ev. samarbete med socialtjänst och/eller andra externa aktörer.
- Antimobbningsgrupp, kamratstödjande verksamhet, kuratorstjänst 75%
- Tydliga i mötet med föräldrar om tex. vilka regler som styr skolan och vilka förväntningar vi har på de barn som går på vår skola. Kommunikation med föräldrar är alltid viktigt.
- Diskussion med eleverna oftast individuellt
- Diskussioner genomsyrar den dagliga verksamheten

Inget

Totalt svarade 4 stycken skolor "Inget" eller "Inga".

Lektioner och/eller temadagar

- Tas upp i undervisningen
- Ämnet tas upp under lektioner i kurser som ex samhällskunskap introduktionskurser för invandrarungdomar
- Vi genomför regelbundet temadagar för våra elever såsom: Toleransdagar, etik och moraldag, specialresurser för elevdemokrati, samarbete med utomstående personer bla vårdpersonal, författare mm. "Generella aktiviteter" för att öka tolerans, medvetenhet och minska motsättningar mellan människor.
- Vi tar upp frågan i SO undervisningen

- Skolans elever får via samhällskunskapen reda på vad som gäller angående mänskliga rättigheter och via ämnet religion diskussionen på temat.
- Enligt "att stoppa mobbning går"; enskilda gruppövningar, klassövningar (trygghets, lära känna och värderingsövningar) eleverna får också med jämna mellanrum lämna in enkäter i detta ämne.
- I samhällskunskap och social kompetens
- I ämnet livskunskap diskuteras frågan. Skolan har tre utländska pedagoger anställda som har enskilda samtal med elever och föräldrar.
- Gruppövningar temadagar
- Skolan genomför projekt i form av temadagar där vi pratar, genom workshops och har uppträden som handlar om att stärka självkänslan och att förebygga all form av pennalism. Tjejgrupper finns på skolan i syfte att stärka självkänsla samt att öppet diskutera "tjejfrågor".
- Speciellt ämne på schemat kallat "social kompetens" där vi hela tiden pratar om värdegrundskonflikt. Hantering, relationer mm.
- I undervisningen
- Tema i en arbetsenhet ht 2004. "Elektras Bröder" för alla eleverna år 8-9 vt 2005 plus arbetsinsats
- Skolans resurser används till att ge eleverna de bästa möjliga förutsättningarna för framtiden. Resurserna är personaltäthet, kvalificerad personal, träning i ansvarstagande och socialisering osv.
- Temadagar
- Religion plus etik och livsfrågor, kurs som finns på skolan. Diskussion. Reflektion
Elever i åk 5+9+8+9 har schemat varje vecka gruppövningar i kompisskap/värderingar. Under detta tas denna typ av frågor upp.
- I aktuella arbetsområden i ordinarie undervisning

Handlingsplaner eller samarbete

- Enligt vår handlingsplan mot kränkande behandling
- Antimobbningsplan kursplan
- I vår handlingsplan mot mobbning, sexuella trakasserier och kränkningar finns instruktioner
- Samverkan med socialförvaltningen
- Skolan har en jämställdhetsplan som delas ut till eleverna varje år och går igenom med mentorerna. Den handlar om elevernas sexuella språkbruk, synen på olikheter mellan könen, osv. Ämnet Livskunskap tar upp punkter som är tänkta att bli förebyggande hedersrelaterat våld på olika plan.
- Vi har en övergripande policy mot kränkande behandling där vi berör alla aspekter utifrån värdegrunder och där vi också aktivt arbetar med det förebyggande arbetet.
- Vi har ett arbetssätt som innebär att så fort vi får indikationer på att något hänt, tar vi tag i problemet.
- Mobbingplanen

- Vi har handlingsplaner om; Jämställdhet, Mobbing, trakasserier och främlingsfientlighet samt Internationalisering där eleverna gers kunskap om det svenska samhället normer och värderingar, alla människors lika värde etc.

Övriga svar på frågan

- Friens arbete mot våld och kränkande behandling i klassen arbetslag och hela skolan
Ett tjugotal elever såg "Elektras Bröder" tillsammans med lärare och detta skall sedan diskuteras på livskunskapen i övriga klasser.

se handlingsplan

- Stödsamtal med utsatta elever. Emancipation - tjejgrupper. Föräldrakontakter. Arbete med att stärka flickornas självförtroende, förbättra deras möjligheter till att klara skolarbetet. Arbeta med flickorna - strategier. Värdegrundsarbete.

- Förebyggande arbete är mycket prioriterat. Skolans arbetsmiljö - öppenhet. Tidig upptäckt - tätt elevvårdsarbete. Tydlig plan vem gör vad!

- Föräldraträffar med linkworkers. Planerar Cope-utbildning. Vi -lektioner

- Vi arbetar konsekvent med att framhålla alla människors lika värde och skulle vi märka någon form av hedersrelaterat våld skulle vi agera direkt via skolhälsovården - något som är möjligt då vi är en så liten skola

- Genom det vanliga vålds/mobbing arbetet

- Information

- Arbete med etik och moral

- Sökt och erhållit projektmedel för att utarbeta lokala aktiviteter och utbildningsinsatser

- Trygghetskänsla

- Vi har en bra plan och organisation med kamratstödjande och "mobbningskamp" om något händer hemma vet vi det inte. Vi har dessutom mycket få icke härfödda.

- Vi har ett nära samarbete med alla elever och deras mentorer och ev. problem identifieras snabbt

- Normala aktiviteter etik och moral, lag och rätt

- Frågan har inte varit aktuell eftersom vi inte har några elever med den bakgrunden

- Vi motverkar allt våld

Rapportserien Skåne i utveckling ISSN 1402-3393

- 2005:1 Ökad tillväxt med jämställd styrelse. *Samhällsbyggnadsavdelningen*
- 2005:2 I väntan ... - Rapport om vardagslivet på privata vårdhem utifrån de boendes perspektiv. *Samhällsbyggnadsavdelningen*
- 2005:3 Barn i Bullerbyn. En rapport om ljudmiljön på förskolor. *Miljöavdelningen*
- 2005:4 Barnets Socialsekreterare. Coaching i Dialogiska Utredningar. *Samhällsbyggnadsavdelningen*
- 2005:5 Kemikaliehantering i skolor i Skåne län. *Miljöavdelningen*
- 2005:6 Narkotikamissbrukets omfattning i Skåne – en kartläggning. *Samhällsbyggnadsavdelningen*
- 2005:7 Gestaltungsprogram för vägar – utveckling av metod. *Samhällsbyggnadsavdelningen och Miljöavdelningen*
- 2005:8 Fiskets framtid på sydkusten. Utveckling eller avveckling? *Miljöavdelningen*
- 2005:9 Planeringsunderlag för utbyggnad av stora vindkraftsanläggningar på land. *Miljöavdelningen*
- 2005:10 Skolornas arbete mot hedersrelaterat våld – en granskning av högstadie- och gymnasieskolor i Skåne län. *Samhällsbyggnadsavdelningen*

I juni 2004 beslutade Sveriges regering att ge Länsstyrelsen i Skåne län i uppdrag att motverka så kallat hedersrelaterat våld mot ungdomar. Hedersrelaterat våld är en form av mäns våld mot kvinnor och flickor som utövas av närstående med ett tydligt uttalat hedersrelaterat syfte och som har ett kollektivt stöd. Som i ett led arbetet mot hedersrelaterat våld genomförde Länsstyrelsen i Skåne län våren 2005 en enkätundersökning om hur Skånes skolor arbetar med frågan. Den här rapporten är en sammanställning av svaren från enkäten, som skickades ut till alla högstadie- och gymnasieskolor i Skåne.

Undersökningen visar att det finns en stor skillnad mellan skolorna gällande problembilden samt kunskapen om hedersrelaterat våld. Överlag kan man se att de skolor som upplevt fall av hedersrelaterat våld under år 2004 såg fler problem på skolan än de skolor som aldrig stött på frågan. Vidare kan här nämnas att arbetet mot hedersrelaterat våld ute bland skolorna om skiftar mycket från skola till skola. En del arbetar mycket och andra inte alls.

Undersökningen kan i sin helhet betraktas som en första inventering av skolornas kunskap och problem. Förhoppningen är att undersökningen skall följas upp och att ett utvecklingsarbete kan startas med de skolor som har svarat att problematiken existerar på deras skola och övriga intresserade skolor.